

Univerzitet u Beogradu

**Diplomske akademske master studije
Terorizam, organizovani kriminal i bezbednost**

Master rad

ARAPSKO PROLJEĆE

Student: Bojan Benderać

Broj indeksa: 46/2013

Mentor: Prof. dr Dragan Simeunović

Beograd, mart 2015. godine

SAŽETAK

Talas protesta zahvatio je krajem 2010. i početkom 2011. godine većinu zemalja Bliskog istoka i Sjeverne Afrike. Mediji su ovaj bunt, koji se potom pretvorio u revoluciju nazvali „arapskim proljećem“. To je proces koji još uvijek traje, a perspektive u regiji su još daleko od izvjesnih i povoljnih. Osnovni motiv antirežimskih demonstracija bio je prvenstveno socijalno-ekonomske prirode, a tok, intenzitet i dosadašnji ishod se znatno razlikuju od države do države. Arapsko proljeće je u početku dočekano sa entuzijazmom uz osporavanje dugo ponavljanih tvrdnji da je autoritarna vladavina najbolji oblik vlasti za regiju i da su Arapi nesposobni za demokratiju. Nakon prve faze koja je karakteristična po spontanim protestima, nastupile su borbe koje su različito oblikovane, zavisno od istorijskog nasljeđa i usmjeravanja spoljnih sila, uglavnom u destruktivnijem smjeru. Ubrzo su se narativi o arapskom proljeću kao instrumentu sekularizacije pokazali netačnim, jer su upravo režimi protiv kojih su organizovani protesti bili izrazito sekularistički. Demokratizacija Bliskog istoka je odvela u islamizaciju, uz sektaške podjele i eskalaciju nasilja. Arapsko proljeće je pojava čiji karakter još uvijek ne možemo u potpunosti shvatiti, jer je neophodna istorijska distanca, a razni paktovi političkih snaga koji nastaju u ovom regionu, te interesi velikih sila upućuju na oprez i neizvjesnost u daljim kretanjima.

KLJUČNE RIJEČI: arapsko proljeće, neoosmanizam, islam, demokratija, Muslimansko bratstvo

KEY WORDS: Arab spring, neoosmanism, islam, democracy, Muslim Brotherhood

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. UZROCI ARAPSKOG PROLJEĆA	4
2.1. Procesi demokratizacije kao faktor arapskog proljeća	4
2.1.1. Deficit demokratizacije i ekonomski motivi	4
2.1.2. Kompatibilnost islama i demokratizacije	5
2.1.3. Prepreke u procesu demokratizacije.....	6
2.2. Motivi velikih sila za iniciranje arapskog proljeća	7
2.3. Uloga društvenih mreža u revoluciji	9
3. ISLAM I ARAPSKO PROLJEĆE	11
3.1. Islam kao ideologija	11
3.2. Islamističke političke snage u arapskom proljeću.....	13
4. MUSLIMANSKA BRAĆA	15
4.1. Istorijat i značaj bratstva.....	15
4.2. Uloga bratstva u arapskom proljeću	17
5. DRŽAVE ZAHVAĆENE TALASOM ARAPSKOG PROLJEĆA	20
5.1. Tunis - početak nemira	20
5.2. Egipat.....	22
5.2.1. Egipatska novija istorija	22
5.2.2. Talas protesta u Egiptu	23
5.3. Libija.....	26
5.3.1. Uloga Gadafija iz dvije perspektive	26
5.3.2. Revolucija i svrgnuće Gadafija	27
5.4. Građanski rat u Siriji	29
5.4.1. Sirija kao dio arapskog političkog identiteta	29
5.4.2. Humanitarna katastrofa i podijeljenost Sirije	30
6. DRŽAVE MANJE UZDRMANE ARAPSKIM PROLJEĆEM	33
6.1. Alžir	33
6.2. Bahrein.....	34
6.3. Jemen	35
6.4. Jordan,Maroko	36
7. TURSKA I ARAPSKO PROLJEĆE	38
7.1. Turska i neoosmanizam	38
7.2. Turska i Bliski istok.....	40
7.3. Angažman Turske na novoj Bliskoistočnoj sceni	41
8. POSLJEDICE I REZULTATI ARAPSKOG PROLJEĆA	45

8.1. Posljedice	45
8.2. Iskušenja i izazovi arapskog proljeća	47
8.2.1. Političko sektaštvo.....	47
8.2.2. Militantni ekstremizam.....	48
8.2.3. Islamska država.....	48
8.3. Rezultati	51
8.3.1. Učinci demokratije u zemljama bogatim naftom.....	51
8.3.2. Različiti ishodi u monarhijama i republikama	52
8.4. Ekonomske posljedice	54
8.5. Preraspodjela moći	55
8.5.1. Povratak Rusije na političku scenu Bliskog istoka.....	55
8.5.2. Pojava novih saveza nakon arapskog proljeća.....	55
8.6. Izrael	56
8.7. Posljedice po hrišćanske zajednice.....	58
ZAKLJUČAK.....	60
LITERATURA.....	62
BIOGRAFIJA.....	65

UVOD

U radu će se ukazati na značaj arapskog proljeća, kao historijskog procesa za region i svijet, na uzroke koji su doveli do protesta, na sličnosti i razlike među zahvaćenim zemljama, kao i na dosadašnje ishode u ovim zemljama.

Akadska literatura pominje više faktora relevantnih za objašnjenje ovog fenomena. Postavlja se pitanje različitih rezultata arapskog proljeća u pojedinim zemljama i razloga opstanka nedemokratskih režima, odnosno koji su uzroci stabilnosti autotarizma unutar arapskog svijeta. Odgovori se dobijaju oslanjanjem na teorijske rasprave o događanjima u svijetu na tri različita nivoa.

Prvi nivo na kome se odvija ova priča je najviši, planetarni nivo od koga sve polazi. Tu se radi o geostrateškim interesima, energiji i borbi za preostale resurse u svijetu. Da bi se došlo do Bliskog istoka, treba razmotriti sve zone uticaja, bivše i sadašnje koncepte raspodjele moći na svjetskom nivou.

Drugi nivo je regionalni, na kome se posmatraju zbivanja između arapskih zemalja uz Iran i Tursku, odnosi između šiita i sunita, stare neoosmanske ambicije, Izrael, Saudijska Arabija, razni postojeći i mogući savezi. Svaki taj narativ je imao svoju istoriju, svoje aspiracije, a odnosi su se mijenjali tako da bi se razvila nova priča koja poništava prethodnu, a opet stara istorija želi da postane nova.

Treći nivo je ono što se dešava pojedinačno u svakoj od tih zemalja. Svaku od tih priča oblikuje historijsko nasljeđe, pa je ta analiza neophodna za razumijevanje nastanka protesta i njihov ishod.

Ograničenja u radu:

Arapsko proljeće zahtijeva stalne analize i odgovore, ali najveći problem u traženju odgovora na mnoge događaje je u tome što arapska revolucija još uvijek traje i što je to historijski fenomen koji se ne može komentarisati bez vremenske distance. Još uvijek nisu profilisane političke snage, tako da postoji jedan vakuum u razvoju aktuelne političke misli u arapskom svijetu. Nemoguće je predvidjeti kako će ovaj značajni strateški region izgledati u budućnosti, ali se analizom različitih aktera i njihovih pojedinačnih agendi, interesa i vrijednosti, mogu nazrijeti bar neke konture budućih odnosa u ovom dijelu svijeta. Pri tome, postaje sve jasnije da svi stari elementi međunarodnih odnosa kao što su suverenitet, teritorijalni integritet, odredbe o nenapadanju

polako nestaju sa svjetske scene, a da interes i sila postaju dominantne odrednice međunarodnih odnosa.

Predviđene metode pri izradi rada:

Kako bi se što ilustrativnije prikazao ovaj historijski fenomen nazvan „arapsko proljeće“ koristiće se metod deskripcije koji će se primjenjivati u radu u kombinaciji sa ostalim metodama. Objašnjavanje značaja arapskog proljeća za region i uopšte svjetska kretanja, te prikazivanje moćnog dijela svijeta u osvajanju preostalih resursa, prije svega energije, hrane i vode, zahtijeva primjenu induktivnog i deduktivnog metoda u istraživanju.

Komparativni metod će se koristiti kako bi se ukazalo na sličnosti i razlike između pojedinih zemalja zahvaćenih arapskim proljećem.

HIPOTEZA: Zahtjev za više slobode i dostojanstva širom Sjeverne Afrike i Bliskog istoka je faktor koji je ujedinio demonstrante širom arapskog svijeta i pokazao je da nijedan autoritarni režim nije u potpunosti otporan na zahtjeve za promjenama. Radi se o historijskom fenomenu koji će, bez obzira na nered i krvavi građanski rat, na duže staze imati dalekosežne posljedice po budućnost regiona. Da bi se razumjela sadašnja kriza, potrebno je poznavati historijske prilike koje su preovladavale u ovom dijelu svijeta u proteklih stotinu i više godina, kao i različita stremljenja velikih sila u ovom regionu.

Struktura rada:

U prvom poglavlju su navedeni uzroci koji su doveli do talasa protesta u arapskom proljeću. Prvi faktor arapskog proljeća je naraslo socio – ekonomsko nezadovoljstvo i potreba za priključenjem trećem talasu demokratizacije. Kao ravnopravan činilac navode se i motivi zapadnih zemalja u ovom regionu, njihovo bogatstvo naftom i geostrateški položaj, te nova preraspodjela moći poslije ovih dešavanja. Napomenuta je i uloga društvenih mreža, više kao promotera, nego stvarnog faktora Arapskog proljeća.

U drugom poglavlju je obrađen islam kao ideologija i izvor svakog legitimiteta u državama koje pokriva muslimansko stanovništvo, kao i uplitanje vjere u sve pore političkog sistema u ovom društvu. Istaknut je i značaj islamskih političkih partija u ovom procesu i preispitana njihova mogućnost da koegzistiraju sa demokratijom.

U trećem poglavlju objašnjeno je Muslimansko bratstvo, najjača politička organizacija islamista. Prvo je dat njihov istorijat, hronologija nastanka i djelovanja, a potom i učinci bratstva u Arapskom proljeću.

U četrtom poglavlju data je analiza dešavanja po državama zahvaćenim arapskim proljećem. Analizirane su četiri zemlje koje je ovaj proces zahvatio sa velikim posljedicama: Egipat, Tunis, Libija i Sirija, njihov početak, razvoj i aktuelno stanje.

U petom dijelu su zemlje koje nisu zahvaćene u potpunosti proljećem, bilo da se demonstracije nisu previše proširile, bilo da su spriječene vrlo brzo sa manjim ili većim ustupcima režima.

U šestom poglavlju dat je presjek Turske kao države naseljene muslimanskim stanovništvom, koja je zbog toga vrlo važna kao model za Bliski istok. U ovom dijelu objašnjen je značaj neosmanizma, koji mnogi prepoznaju kao obilježje turske spoljne politike. Turska je u procesu arapskog proljeća prošla kroz razne faze podrške, ponekad režimu, a ponekad opoziciji. Turska se u početku nametala kao model arapskim zemljama u arapskom proljeću, a potom se i sama suočila sa strahom od prelijevanja tog fenomena u svoju državu.

U sedmom poglavlju obrađene su posljedice i rezultati arapskog proljeća. Date su ekonomske posljedice i različiti rezultati u državama pogođenim arapskim proljećem. Uz to dati su izazovi i iskušenja sa kojim se suočio ovaj proces, posebno nastanak ekstremističkih grupa. Posebno je objašnjen fenomen Izraela nakon arapskog proljeća, kao i preraspodjela moći na arapskoj, odnosno svjetskoj sceni. Konstituišu se novi savezi, a Rusi se ponovo pojavljuju kao sila na Bliskom istoku. Kao značajna negativna posljedica arapskog proljeća naveden je i progon hrišćana.

2. UZROCI ARAPSKOG PROLJEĆA

2.1. Procesi demokratizacije kao faktor arapskog proljeća

2.1.1. Deficit demokratizacije i ekonomski motivi

Arapsko proljeće predstavlja prekretnicu u istoriji arapskog svijeta.

Umjesto istinske demokratizacije liberalnog usmjerenja, osnovni motiv za iznenadnu lavinu antirežimskih demonstracija, prvenstveno je socijalno - ekonomske prirode. Arapskom proljeću je prethodilo masovno siromaštvo začinjeno ogromnom korupcijom vladajuće oligarhije. Došlo se do stepena kada se više nije moglo trpjeti, a dugogodišnja politička reperesija doprinijela je da se nezadovoljstvo materijalnim statusom dodatno ubrza. Potiskivana agresija i strah od državne represije rezultirali su zapaljivom masom opravdanog bunta. Za ovaj dio svijeta je karakteristično da je dugo izbjegavao da se pridruži trećem talasu demokratizacije, koji je u posljednje tri decenije zahvatio sve kontinente.

Hroničari stalno postavljaju pitanje – „Hoće li arapsko proleće promeniti tu tmurnu sliku? Da li se uopšte može staviti znak jednakosti između ovih krupnih promena i demokratizacije? Nema sumnje da je demokratija jedan od osnovnih proklamovanih ciljeva svih protestnih pokreta u regionu i da su za tu vrednost ljudi spremni da žrtvuju svoj život. Mnogi od ovih nedemokratskih režima, međutim, istu sudbinu bi možda doživeli i bez jasnih političkih motiva, prevashodno zbog skorašnjeg pogoršavanja ekonomske situacije za najveći deo stanovništva.“¹

I pored toga što su i ekonomski i međunarodni i kulturološki faktori bili uzrokom političkih promjena, nedostatak demokratizacije je odigrao odlučujuću ulogu u usmjeravanju promjena. Iako se negdje javlja teza da je nedostatak demokratske tradicije u arapskim društvima u korelaciji sa islamskom kulturom, smatra se da što je više izvora moći, statusa i bogatstva koncentrisano u arapskim državama, teže je institucionalizovati demokratiju.

Vrlo često u analizama islama nailazimo na mišljenja o nekompatibilnosti islama i demokratije i podozrenja u vezi sjedinjavanja demokratskih vrijednosti i islamske tradicije. „Priča o demokratiji u arapskom svetu nikada neće biti realistična ako se ne uzme u razmatranje socijalna mapa nakon ekonomskog restruktuiranja, odnosno socijalna stratifikacija arapskih društava na vladajuću elitu, tradicionalnu gradsku aristokratiju i kontrolišuću klasu (bezbednosni sektor) kao

¹ Teokarević J. (2011), *Arapske šarene revolucije*, Politika online, dostupno na: <http://www.politika.rs/pogledi/Jovan-Teokarevic/Arapske-sarene-revolucije.lt.html> (pristupljeno: 15. 08. 2014.)

produkt eksploatisanog javnog sektora. Ove klase predstavljaju veto igrače za demokratski razvoj, jer njihov strah od demokratije predstavlja strah od gubitka kontrole kanala ekonomske moći. Ekonomija sa takvim elementima, koji su isključivo u službi režima i novih elita, stvorila je najveće prepreke za moderan aspekt civilnog društva i političku demokratiju kao samonametljiv izbor.² Jedan od motiva ili uzroka, što se uslijed nagomilanog nezadovoljstva vlašću pojavio otpor Arapa je i budjenje ponosa, časti i digniteta koji se bio izgubio u tom svijetu .

Iz svega se može zaključiti da je sazrelo stanje za uspostavljanje nekog novog sistema u arapskom svijetu, neke nove demokratije, pluralizma i ljudskih sloboda. Motiv arapskog buđenja može biti i potreba jednog dijela islamskog svijeta da iznađe oblik demokratičnosti koji bi izmirio modernost i tradiciju, vrijednosti zapada i vrline islama. Arapsko društvo više ne želi da bude na margini društvenih zbivanja.

2.1.2. Kompatibilnost islama i demokratizacije

Poznavaoci prilika na Bliskom istoku upozoravaju da politički islam nudi glavni ideološki izazov arapskim režimima. Kako je nakon kolapsa arapskog modela socioekonomskog razvoja nastao ideološko - politički vakum, to su iskoristili islamisti u svojim zalaganjima za reorganizaciju društva u skladu sa tradicionalnim vrijednostima i načelima islama. Islamistički pokret se formirao kao društveno - politička snaga koja je u procesima arapskog proljeća odigrala značajnu ulogu u oblikovanju događaja.

U razmatranjima o kompatibilnosti islama i demokratije zanimljivo je mišljenje prof. dr Darka Tanaskovića, po čijem mišljenju „islamska demokratija» u muslimanskim društvima, bar za sada, ne može postojati i delovati na onaj način na koji deluje zapadna demokratija, partije koje se u svojim programima pozivaju na islamske vrednosti, zbog nesekularnosti političke svesti i zbog svog okruženja, bez obzira na formalno demokratsko ustrojstvo i delimičnu sekularizovanost društvenih i državnih institucija i intelektualne elite, ne mogu biti suštinski demokratske, pogotovo kada dođu na vlast. On smatra da sekularni sistem nije u suprotnosti sa islamom, tj. da nije po definiciji antiislamski, već je protivan onim tipovima političkog islama

² Lakić N. (2013), *Tumačenja o odnosu islama i demokratije: dometi arapskog proljeća*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, vol. 7, br. 9, str. 147

koji pretenduju da nametnu svoje vrednosti kao jedine istinske, i to ne samo muslimanima već i sledbenicima drugih religija i ideologija. To, prema njegovim riječima, ne znači da demokratija u muslimanskim zajednicama nikad neće biti moguća. Te zajednice će same nalaziti sopstvene puteve za ostvarenje sreće kroz primenu modela «društvenog ugovora», koji je prihvatljiv i ostvarljiv, a ne pukim prepisivanjem stranih obrazaca, ma kako oni bili prestižni.³

Džon Espozito je nešto drugačijeg mišljenja. „Ovaj eminentni poznavalac islama smatra da demokratija veoma sporo prodire na Bliski istok. Politička realnost mnogih zemalja je autoritarizam uprkos zapadnom uticaju i formalnom postojanju parlamenta. Ove zemlje se opisuju kao države sigurnosnih aparata gde stabilnost vladara zavisi od jake vojske i policije, a političke partije i sindikati su često zabranjivani.«⁴

Može se reći da „nedostatak demokratske tradicije u arapskim društvima nije u korelaciji sa islamskom kulturom, već prvenstveno sa pojedinačnim obrascima državne tvorevine, institucionalnim nasleđem autoritarizma i ekonomskim modelom kroni kapitalizma.«⁵

Ipak, u arapskom svijetu se sve više prepoznaje da demokratija ima svoj izraz kroz izbore, višepartijski sistem, parlament i sl. Veliki dio stanovništva prepoznaje nepravilnost pri izborima, kao i kršenje ljudskih prava i iskazuje potrebu za tolerancijom. I za Rašida al Ganušija, modernog mislioca i jednog od osnivača tunižanskog islamskog pokreta Enahda, „demokratija je idealni sistem upravljanja koji ima psihološki, etički i socioekonomski aspekt, a u najširem smislu predstavlja i obrazovni poduhvat zbog isticanja vrednosti dostojanstva čovjeka, čime obezbeđuje garancije za prevenciju pojave diktature. Narativi o nekompatibilnosti islama i demokratije i označavanje islama kao uzroka demokratskog deficita nisu, prema tome, ništa više nego zablude.«⁶

2.1.3. Prepreke u procesu demokratizacije

Možemo reći da za nemogućnost Bliskog istoka da se konsoliduje ne treba optuživati samo islam, već je to posljedica i istorijskih procesa i događaja koji su stvorili prepreke demokratizaciji. Neopatrijahalnost koja je nametnuta Bliskom istoku podrazumijeva dominaciju jedne ličnosti i organizovanje nacije po vertikali, uz bezbjednosni aparat na temelju represije.

³ Nešić M. (2012), *Islam i moderna država*, Zadužbina Andrejević, Beograd, str. 50

⁴ Isto, str. 50

⁵ Lakić N. (2013), *Tumačenja o odnosu islama i demokratije: dometi arapskog proljeća*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, vol. 7, br. 9, str. 137

⁶ Isto, str. 137

Slika 1: Ben Ali, Mubarak, Gadafi, Asad i Saleh

Demokratija na ovim prostorima je morala, objektivno, da kasni zbog kolonijalizma i autoritarne konsolidacije. Ti hegemonski autoritarizmi izgrađeni su na savezu biznismena, političke i vojne elite. Socijalnu mapu arapskih društava čine vladajuća elita i bezbjednosni sektor koji onemogućavaju procese demokratizacije jer bi to značilo gubljenje pozicija i ekonomske moći.

Reakcije naroda u arapskom proljeću najavile su kraj postkolonijalnog perioda i opomenu da se neće tolerisati nasilje nad ličnim slobodama i pravima. Pobjeda partija na izborima u Tunisu i Egiptu je kod dijela stanovništva izazvala strah od moguće islamizacije, ali prepoznato je da ideologija ovih partija ima socijalnu funkciju religijskih vrijednosti.

Građani arapskih zemalja smatraju da je demokratija najbolji sistem uređenja koji će im garantovati ekonomsku efikasnost, ljudska prava, transparentnost u svim sferama društva i borbu protiv korupcije. Glavna prepreka demokratizaciji je istrajavanje na autoritativnom bezbjednosnom sektoru, a istrajavanje na demokratskoj civilnoj kontroli je osnov za demokratsku tranziciju u arapskim državama.

2.2.Motivi velikih sila za iniciranje arapskog proljeća

Od početka ovoga turbulentnog perioda, kasnije nazvanog arapsko proljeće, u krugovima intelektualaca i političara pojavila su se različita tumačenja ovog složenog, socijalnog i

političkog procesa. Po mnogima, jedna od najvažnijih determinanti ovog događaja je uticaj Zapada, odnosno njihovi geostrateški i geopolitički ciljevi na Bliskom istoku. Prema mr. Slobodanu Jankoviću, „primarni uzrok aktuelnih sukoba u arapskom svetu zapravo je težnja Sjedinjenih Američkih Država da svoj uticaj prošire, odnosno da se na Bliskom istoku i severu Afrike promene režimi koji dosad nisu bili u okvirima savezničkog sistema sa SAD. Neposredan cilj su Libija, Sirija i Iran.“⁷

Ovaj region, sve do pedesetih godina prošlog vijeka bio je protektorat. Oslobođanjem i dekolonizacijom dolazi do formiranja nezavisnih država. Dugo su bile ostavljene na miru, isključivo zbog hladnog rata koji se odvijao između Moskve i Vašingtona. Američki uticaj je znatno ojačao nakon hladnog rata i njihov cilj je ne samo statično očuvanje moći, već i potreba da se ta poruka moći pošalje cijelom svijetu. Propašću najvećeg zaštitnika i saveznika arapskog naroda, Sovjetskog Saveza, arapske nacionalne države su postale „napušteno geopolitičko polje“. Kako je Rusiji trebalo deset godina da stane na noge, taj period je iskoristila Amerika i ona se u tom periodu nametnula kao neprikosnovena sila u ovom regionu. Osnovni zadatak te politike je kontrola prirodnih potencijala i spasavanje petro dolara kao najefikasnijeg američkog proizvoda. Ovaj model se već dugo pripremao za implementaciju na Bliskom Istoku, a po uzoru na onaj iz Latinske Amerike. „Prvo dođe MMF da u interesu strukturnih reformi nametne mere koje pripreme teren. Kroz reforme se stvore uslovi za socijalno nezadovoljstvo koje potom uobličie nevladine organizacije i usmere protiv legalnih vlasti, a onda vlasti reaguju, dođe do sukoba, i dolazi NATO da ubijanjem tih istih ljudi spasava njihova demokratska i ljudska prava.“⁸

Mnogi hroničari ističu da je na sceni projekat prekrajanja karte Bliskog i Srednjeg istoka, poznat kao „Novi bliski istok“. Osnovni cilj bio bi smanjenje Sirije, čiji bi se jedan dio pripojio Libanu, što bi proširilo i ojačalo tu zemlju, važnog saveznika. Saudijska Arabija bi se podijelila na dvije države, a Irak na tri države: na sjeveru Kurdi, u sredini Arapi suniti i na jugu šiiti. Ističe se da je glavni cilj Iran, kako zbog svoje strateške važnosti, tako i zbog spasavanja Saudijske Arabije koja je glavni američki finansijer. Dalji razvoj Irana bi vodio stagnaciji Saudijske Arabije, a i rat u Siriji je kompatibilan sa usmjerenjem prema Iranu.

⁷ Čirović D. (2011), *Uzroci arapskog ustanka: Amerika pokorava neposlušne režime*, Balkan magazin, dostupno na: <http://www.balkanmagazin.net/novosti-i-politika/cid128-30679/uzroci-arapskog-ustanka-amerika-pokorava-neposlusne-rezime> (pristupljeno: 18. 09. 2014.)

⁸ Ljepojević S. (2012), *Kuda vodi „Arapsko proleće“*, Fond Slobodan Jovanović, dostupno na: <http://www.slobodanjovanovic.org/2012/02/24/sinisa-ljepojevic-kuda-vodi-arapsko-prolece/?lang=lat> (pristupljeno: 15. 09. 2014.)

Postoje i razotkrivanja da su protesti i sukobi dio zapadnih planova osvajanja teritorije uoči novog „hladnog rata“. Naime, u novim podjelama svijeta vidi se izlaz iz dugogodišnje ekonomske i društvene krize. Za prethodni hladni rat je jasno funkcionisanje, jer se radilo o dubokim ideološkim razlikama i suprotstavljenim pogledima na svijet. Prepostavka je da bi, vjerovatno, na drugoj strani tog hladnog rata bile Rusija i Kina, koje su, istina već očigledno uvučene u ovu političku igru na Bliskom istoku. “Već sada je jasno da sa Bliskog istoka ni Amerika, ni Rusija, ni Kina neće izaći kao prijatelji.”⁹ U analizi sukoba na Bliskom istoku najvažnija je geopolitička analiza. „Bliski istok nesumnjivo je region od globalnog značaja zbog njegove uloge u snabdevanju energentima najvećih svetskih privreda – od SAD do Kine, Indije, Velike Britanije i Nemačke, njegove blizine mekom truhu Rusije, kao i zbog sukobljenih ili paralelnih interesa svih sila svetske pozornice.”¹⁰

„SAD i Rusija igraju Veliku igru na Bliskom istoku. Sa porastom značaja energenata, i najavama proliferacije civilne nuklearne tehnologije, energetska savezništva postaju važan činilac u razmatranju svetske politike. Pored borbe za kontrolu energije vodi se i borba za jedan od najvažnijih elemenata čovekovog fizičkog postojanja, bitka za vodu.”¹¹

2.3. Uloga društvenih mreža u revoluciji

Arapsko proljeće je počelo na ulici, kao rezultat nagomilanih problema i potreba za demokratizacijom. Međutim, iako su uzroci u realnom okruženju, i društvene mreže (Facebook, Twitter i Youtube) su takođe dio revolucije i njen generator. Arapsko proljeće je proces u kojem su društvene mreže imale veoma značajan uticaj na društvena i socijalna zbivanja. Onlajn poruke su pomagale da se šire iskustva, koordinaju protesti, inspirisale su ljude i davale im hrabrost. Narod je dobio oruđe u svoje ruke kako bi realizovao promjene.

Samozapaljenje uličnog prodavača u Tunisu proširilo se po Youtubeu. Prilikom organizacije demonstracija u Egiptu, ogroman broj ljudi se prijavio preko Facebook stranice, što je nagnalo egipatsku vladu da pokuša sprovesti cenzuru nad društvenim mrežama.

⁹ Ljepojević S. (2012), *Kuda vodi „Arapsko proljeće“*, Fond Slobodan Jovanović, dostupno na: <http://www.slobodanjovanovic.org/2012/02/24/sinisa-ljepojevic-kuda-vodi-arapsko-prolece/?lang=lat> (pristupljeno: 15.09.2014.)

¹⁰ Janković S. (2007), *Sukobi na Bliskom istoku – osnovna obeležja*, Međunarodni problemi, vol. LIX, br. 2- 3, str. 267.

¹¹ Isto, str. 285

Vrijeme će pokazati da li će korišćenje Facebooka, Twittera i interneta biti bolje za arapski svijet i hoće li im donijeti više slobode. Činjenica je, za sada, da je uloga društvenih mreža puno veća u promovisanju nego izazivanju revolucije.

Joachim Klewes, profesor za političku komunikaciju na sveučilištu u Dusseldorfu smatra međutim da ne treba precijeniti uticaj socijalnih mreža: „Naravno da postoje građanski slojevi i mnogi studenti koji koriste takve medije i pokušavaju djelovati iz inozemstva. Uvjeren sam ipak da su na kraju najvažnije stvarne, egzistencijalne potrebe običnih ljudi, koje ih izvode na ulicu. Uvjeren sam da bi do toga došlo i bez socijalnih medija.“¹²

U svakom slučaju, navedene mreže su imale važnu ulogu u širenju poruka demonstranata, te pomogle da se procesi ubrzaju. Arapsko proljeće je uz svoje osnovne ciljeve, pomoglo da se shvati koliko je moćan alat korištenje tehnologije.

Kako mreže nisu ograničene na neko geografsko područje, vijesti veoma brzo postaju globalne. Ukoliko je vijest koja se širi usmjerena pozitivno i odjek iste može biti pozitivan za cijelo društvo.

„Društvene mreže su pomogle, ali egipatski blogeri su šest meseci od početka revolucije priznali da je za obaranje diktatora neophodno mnogo više od Facebook stranice na internetu. Internet je imao ključnu ulogu ali nije bio jedino oruđe. Revolucija zaista pripada narodu, kaže veteran egipatskih blogera Vael Abas.“¹³

¹² *Facebook i arapska revolucija: Kako je društvena mreža pokrenula promjene* (2011), Nacional dnevno online izdanje, dostupno na: <http://www.nacional.hr/clanak/102636/facebook-i-arapska-revolucija-kako-je-drustvena-mreza-pokrenula-promjene> (pristupljeno: 07. 09. 2014.)

¹³ Jakšić B. (2011), *Tviter revolucija*, Politika online, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Tema-nedelje/Bunt-mladih-sirom-sveta/Tviter-revolucija.lt.html> (pristupljeno 07. 09. 2014.)

3. ISLAM I ARAPSKO PROLJEĆE

3.1 Islam kao ideologija

U političkim sistemima u savremenom svijetu zanemaruje se činjenica da veliki broj država za svoju osnovnu ideologiju uzima islam. I prilikom proučavanja uticaja religije na sveukupne društvene odnose više se tretira uticaj islama, od recimo uticaja hrišćanstva. To je iz razloga što je u ogromnom broju zemalja hrišćanske tradicije izvršena sekularizacija, pa je vjera privatna stvar pojedinca. Islam je u državama koje pokriva muslimansko stanovništvo izvor svakog legitimiteta i nijedna vlast ne može biti legitimno priznata ako protivrječi božjoj volji. „Svi oblici političkog sistema i svi njegovi elementi bili su islamski profilirani: političke partije, državne institucije, izborni sistem, sloboda štampe. Praktično, svaki od ovih elemenata je mogao da ima onoliko slobode koliko je tolerisao šerijat.“¹⁴

Hrišćanstvo se redefinisalo kao jedna od religija u okvirima sekularnog društva, a islam to nije u mogućnosti da razdvoji iz kulturoloških razloga, jer je islam više od religije. To je kultura i globalna civilizacija koja podrazumijeva poštovanje privatnog integriteta na osnovu propisanih zakona i preko nacionalnih granica. Za muslimane, čuvanje religije podrazumijeva čuvanje kulture. Islam, danas, kao integracijski faktor arapskog svijeta i sa velikim uticajem u SAD i Evropi, ima sve uslove da ostane, pa čak i ojača sopstveni značaj kao idejno obilježje nacionalnih pokreta u velikom dijelu svijeta.

Veoma oštri kritičari islama bili su kolonijalni vladari, jer ukoliko bi lokalno stanovništvo pružalo otpor kolonijalizmu smatrano je agresivnim i nasilnim. To shvatanje islama se vremenom utkalo u zapadne stavove. „Za zapad islam je predstavljao dvostruku pretnju: i versku i političku. Posledica takvog stava Zapada je stvaranje osećaja kulturne inferiornosti muslimanskog stanovništva i stoga islamizam od svog nastanka predstavlja nadu i težnju mnogih muslimana da se oslobode socijalne marginalizacije i političke obespravljenosti, pritom zadovoljavajući svoju potrebu za kulturnim identitetom, jer se islam ne može svesti na zapadne uticaje.“¹⁵

Između zapada i islamističkih pokreta postoji napetost i stalna međusobna sumnja. U istorijski utemeljenu sumnju prema akterima čije je djelovanje usmjereno ka religiji, tu se nameće i pitanje primjene šerijetskog prava, političkog pluralizma, individualnih sloboda, prava žena i prava

¹⁴ Jevtić M. (2009), *Politikologija religije*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, str. 175

¹⁵ Nešić M. (2012), *Islam i moderna država*, Zadužbina Andrejević, Beograd, str. 30

manjina. U velikom broju zemalja gdje je dominantna islamska populacija, religija je ugrađena u temelje političkog sistema. Iako je bilo razlike među islamističkim skupinama i zajednicama, uvijek je preovladavalo uvjerenje da islam nije samo jedan od društvenih poredaka, već jedini pravi put koji treba pratiti da bi se stvorilo blagostanje i da bi se povratila moć i dostojanstvo muslimanskog svijeta.

Masovno okretanje islamu kao temelju identiteta podrazumijeva nametanje političkog islama i to ne samo arapskim režimima, već i cijelom svjetskom poretku. Termin politički islam se koristi u literaturi za opisivanje političko - religijskog pokreta koji islam afirmiše istovremeno kao religiju, način života i državu, a sve u skladu sa šerijatom.

Buđenje političkog islama prepoznatljivo je u zemljama Bliskog istoka osmadesetih godina prošlog vijeka i može se reći da se znatno razlikuju u zavisnosti od prirode domaće politike i zakonskog utemeljenja. U aktuelnim prilikama, islamizam se smatra izazovom autoritarnim režimima, dok ga drugi vide kao najveću prepreku daljoj političkoj liberalizaciji.

Ipak, shvatanje islama i islamske politike zavisi od toga ko formuliše šta je pravi islam i kolika je njegova uloga u društvu. Razlikuje se karakter islamske politike zavisno od toga da li režimska elita formuliše pravi islam ili to rade opozicijske islamističke grupe. Različitost izvire i iz različitog socioistorijskog iskustva muslimana, pa se razlikuju sunitski i šiitski islamizam. Razlikuju se u strukturi vođstva i shvaćanju političkih autoriteta.

„U savremenoj literaturi o terorizmu postoji izrazita tendencija pripisivanja islamu negativno ekskluzivnog statusa jedine religije koja stimuliše i podržava političko nasilje. Takođe, i u javnom životu susrećemo se sa problemom u formi izrazite tendencije vezivanja nasilja, odnosno političkog nasilja, a time i terorizma, isključivo za islam, kao za jedino violentno utemeljenu religiju.“¹⁶ Međutim, bila bi velika greška tražiti utemeljenje savremenog islamističkog terorizma samo u sferi religije. Čak se zbog toga može reći da savremeni islamski terorizam i ne uživa baš oficijalnu podršku najvećeg broja režima u muslimanskim zemljama.

¹⁶ Simeunović D. (2009), *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, str. 196

3.2. Islamističke političke snage u arapskom proljeću

Američka politika prema Bliskom istoku stalno je dualistična: kako promovisati demokratiju u tom regionu, ali bez rizika da islamisti dođu na vlast. Poslije pobjede militantnog Hamasa, kada je osvojio vlast u pojasu Gaze 2006. godine, SAD su počele sa postavljanjem pitanja da li vjerske političke snage mogu da koegzistiraju sa demokratijom, plurarilzomom, ali najviše ih je interesovalo kakvu bi spoljnu politiku sprovodile nove vlasti.

Islamski faktor je konstantan dio priče o arapskom proljeću, a to je sve jasnije kako vrijeme prolazi. Nahda u Tunisu i Muslimanska braća u Egiptu, poslije višedecenijske zabrane učešća u javnom životu registrovali su se kao legitimne stranke, izašli na izbore i pobijedili. I prije arapskog proljeća mogao se naslutiti konflikt između dezorganizovanih pristalica liberalnih demokratskih reformi i islamista predvodjenih Muslimanskom braćom. Ovo je dokaz da je „arapsko proljeće nesumnjivo ojačalo islamsko naspram sekularnog, otvarajući pitanja da li je moguća međusobna kohabitacija.“¹⁷

Političku mapu Bliskog istoka i Sjeverne Afrike presudno ne oblikuje religija, već uticaji i intrevencije sa strane, ali je sigurno da će najdalekosežnija politička posljedica arapskog proljeća biti jačanje islamističkih snaga u regionu. Arapski sekularni lideri su sve vrijeme do 2011. godine sve blagodeti čuvali za sebe i svoju korumpiranu elitu. Tako vladajući, oni su zaboravljali na svoje sunarodnike, prepuštajući ih siromaštvu i apatiji. Za islamiste je to bila prava šansa. Iako zabranjivani i proganjani, oni stanovništvu nude duhovnu i socijalnu zaštitu što doprinosi rastu njihove popularnosti.

Kako je vrijeme prolazilo, egipatski islamisti su pokazivali sve više političke mudrosti, zaboravljajući na ideološke i doktrinarnе razlike u prošlosti i počeli su da se okupljaju. Islamističke političke snage bile su jedine dobro organizovane u frontu opozicije i zato im je uspelo da osvoje vlast na prvim slobodnim izborima.

Islam je i dalje uporište identiteta i oslonac pogleda na svijet većine stanovnika ovih država. Posmatrano u kratkom roku, bilo bi iznenađenje da islamisti nemaju koristi od revolucija koje su pokrenute na motivima koji nemaju mnogo veze sa religijom, ali na duži rok biće prisiljeni da se izjasne o svojim ciljevima i tako potvrde ili demantuju strahove koji ih okružuju.

¹⁷Jakšić B. (2013), *Islamsko lice arapskog proleća*, Politika online, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Islamsko-lice-arapskog-proleca.lt.html> (pristupljeno: 10.08. 2014.)

Uloga islama u državi neće biti dovedena u pitanje, a samim tim ni islamska priroda političkog sistema koji bi mogao nastati iz toga.

Veliki dio muslimanske zajednice imao je osjećaj za istoriju u kojoj je islam trijumfovao. Uprkos podjelama u prošlosti, građanskim ratovima, pobunama, invazijama i okupacijama, islam je preovladao. Islam je predstavljao osnovu oko koje se iskristalisala ideologija borbe za oslobodjenje od kolonijalizma i za rješavanje problema postkolonijalizma. Iz tih razloga, svaki uspjeh u istoriji bio je protumačen kao trijumf samog islama i Alaha.

Kretanja u arapskom proljeću pokazuju da je islamistički pokret značajna društveno - politička snaga koja već utiče i značajno će uticati na karakter bliskoistočne politike. Poseban značaj imao je egipatski islamistički pokret i organizacija Muslimanska braća. Iako postoji stalni animozitet između zapada i islamističkih snaga, postoje i interesi koji se preklapaju, kao što su borba protiv Al Kaide, podržavanje demokratizacije i sprječavanje širenja iranskog uticaja u regionu.

Savremene islamističke organizacije i stranke su jedna od najvažnijih formi političke artikulacije islama u arapskom proljeću. U tom smislu, savremeni islamizam se pojavljuje na novoj bliskoistočnoj sceni sa radikalnim otklonom od istorijskih formi islama. Nastupaju kao politički osvješčena, moderna snaga koja ima jasan politički cilj, a to je osvajanje vlasti i uspostavljanje poretka koji bi se temeljio na islamskom pravu i principima socijalne pravde.

Osnovno pitanje i kontroverza vezana za islamistički pokret i stranke u arapskom proljeću je, da li je riječ o umjerenim islamističkim organizacijama ili o organizacijama sa radikalnim usmjerenjem i da li se islamistički zahtjevi mogu ostvariti kroz kanale političke participacije. Ta participacija je neminovna, jer islam je i danas najjača sila u muslimanskom svijetu, sa odlučujućim uticajem u politici, a istovremeno je imanentna svim institucijama društva.

4.MUSLIMANSKA BRAĆA

4.1.Istorijat i značaj bratstva

U arapskom proljeću jednu od glavnih uloga protiv režima imala su i imaju Muslimanska braća, politička organizacija islamista koja se često svrstavala u ekstremne organizacije, odnosno njihova ideološka platforma predstavljala je jednu od prvih varijanti islamskog fundamentalizma u prošlom vijeku.

Muslimanska braća je pokret osnovan u Egiptu 1928. godine i to je „izrazito sunitski aktivistički pokret, delimično je reformski opredeljen, tj. intenzivno se protivi političkoj pasivizaciji i bežanju u veru, dok je s druge strane okrenut obnovi vere. Muslimanska braća su polazila od dva stava da je neophodno da imaju političku vlast, tačnije, da je preuzmu, čak i nasilnim putem, kako bi bili u stanju da sprovedu svoj islamistički politički program.“¹⁸

Slika 2: Logo Muslimaskog bratstva

Od samog nastanka, Bratstvo nastoji da stvori islamsko društvo kombinacijom antiimperijalizma, islama i sociopolitičkog aktivizma unutar masa. Bratstvo je u skladu sa svojim imenom, bez diskriminacije, izgrađivalo istinske odnose među svojim članovima i simpatizerima. Najveću

¹⁸ Nešić M. (2012), *Islam i moderna država*, Zadužbina Andrejević, Beograd, str. 81

ekspanziju Bratstvo je imalo u periodu 1932 – 1954 godine kada je stvorilo ogranke širom svijeta.

Kao posljedica atentata na predsjednika Nasera 1954. godine, egipatske vlasti su odgovorile represijom i Muslimansko bratstvo je zabranjeno.

Ideologija bratstva pedesetih i šezdesetih godina prošlog vijeka postaje islamistički radikalnija i militantnija kao rezultat sukoba sa egipatskom državom.

U periodu Anvara el Sadata, Bratstvo je rehabilitovano i u naredne dvije decenije izgradilo je svoju organizaciju koja je podrazumijevala umjereni reformizam. Odriču se nasilja i sukoba, a više se okreću socijalnom radu, brinući se za socijalne probleme što je uticalo na porast njihove popularnosti. Kao rezultat umjerenosti politike Bratstva, bilo je i neosuđivanje egipatskog priznavanja Izraela što je dovelo do toga da se od izraelskog i palestinskog ogranka Muslimanskog bratstva formira Islamski pokret otpora ili Hamas. Narednih godina on je postao poznat kao najsmrtonosnija teroristička organizacija.

Ovaj pokret djeluje na skoro cijeloj teritoriji islamskog svijeta i predstavlja najuticajnu organizaciju u novijoj islamskoj istoriji. Politička platforma ove organizacije je izražena sljedećim ciljevima: Alah je naš cilj, Božji poslanik je naš vodja, Kur'an je naš zakon, Džihad je naš put, Smrt na putu Alaha je naša najveća nada.

Prema nekim mišljenjima, Muslimanska braća su uprkos islamskoj definiciji, od samog početka bili ključni instrument Zapada. Stavljani su pod direktnu kontrolu, prije svega Velike Britanije, a potom i Amerike kao finansijera.

Tokom svoje istorije Muslimanska braća su organizovala veliki broj burnih protesta i nasilnih demonstracija, a ranije i terorističkih napada. U ranijem periodu, ovaj pokret je bio militantniji, ali od kraja 60-tih godina prošlog vijeka Braća su odbacila koncept džihada i korišćenje nasilja kao političke borbe, što je dovelo do odvajanja njihovih radikalnih struja u posebne ekstremističke organizacije.

Pod vrhovnim vođom Tilmisanijem, osamdesetih godina prošlog vijeka, ova organizacija je doživjela potpunu transformaciju i tada se oni opredjeljuju za društveno - političku promjenu kroz umjerenu politiku, stvarajući koalicije sa drugim političkim partijama i organizacijama sekularnog opredjeljenja. Za vrijeme vladavine Hosnija Mubaraka, Muslimanska braća se javljaju kao najjača islamistička organizacija i intenzivno praktikuju društveno - politički aktivizam. Dolazi i do stvaranja ogranaka Muslimanske braće u svim islamskim, prije svega arapskim zemljama. Jedna od tih organizacija je i palestinski Hamas. „Zvanično, proglašeni su za

neprijatelje Zapada i zapadne civilizacije, a iza scene su živeli od zapadnih para i zapadnih klijenata, i bili ključni instrument zapadne politike, dok je Egipat bio baza i ideološki lider Muslimanske braće.¹⁹ U tom periodu Bratstvo u svojoj borbi preuzima institucionalno priznate metode.

„Prihvatanjem političkog pluralizma i parlamentarne demokracije tijekom 1980-ih stvarali su i političke koalicije sa sekularnim političkim strankama. Definitivno su se konstituisali kao najveća i najmoćnija islamistička organizacija koja je istovremeno prakticirala politički i društveni aktivizam.“²⁰

Muslimansko bratstvo se može smatrati najstarijom i najuticajnijom islamističkom organizacijom na svijetu. Ima ogranke u svim islamskim državama, u SAD i Evropi koje čini više miliona članova i simpatizera. Bratstvo svoje djelovanje nije zasnivalo na apstraktnoj ideologiji, već na svakodnevnim aktivnostima kako bi zadovoljili široke slojeve egipatskog stanovništva. Fokusirali su se više na islamizaciju društva nego na islamizaciju politike, ali to nije značilo da nisu cijelo vrijeme imali ambicije za sticanje političke moći.

Muslimanska braća su postala glavna snaga u profesionalnim organizacijama i sindikatima, pa čak i na univerzitetima. Oni u dobroj tradiciji islamskog dobročinstva, sem duhovne, nude masama i socijalnu zaštitu što doprinosi rastu njihove popularnosti i razbijanju sekularnih snaga.

4.2. Uloga Bratstva u arapskom proljeću

Čim su počeli sukobi na ulicama Tunisa i Kaira, sunitski pokreti su postupno, ali brzo, preuzimali inicijativu. Braća su godinama bila neka vrsta egipatske skrivene realnosti i revolucijom 2011. godine oni isplivavaju na površinu. Na izborima u Egiptu, Bratstvo je preuzelo potpunu kontrolu vlasti, iako je njihovog kandidata Morsija podržalo samo 25% birača. Bratstvu je omogućeno i da dominira prilikom pisanja novog ustava. Ali Egipat nije bio jedino uporište Muslimanske braće. Ne odrekavši se nasilja, oni sa megalomanskim planovima pokušavaju uspostaviti vlast nad cijelim arapskim svijetom. NATO snage u Libiji bile su potpuno

¹⁹ Ljepejević S. (2013), *Zašto je pao Morsi ili jesen „arapskog proleća“*, Fond Strateške Kulture, dostupno na: <http://srb.fondsk.ru/news/2013/07/09/sinisa-liepoievic-zasto-ie-pao-morsi-ili-iesen-arapskog-proleca.html> (pristupljeno: 08.09.2014.)

²⁰ Matić D., Bilandžić M. (2010), *Politički islam i mogućnost demokratizacije arapskog svijeta: Slučaj Egipta*, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, vol. 13, br. 26, str. 48

kompatibilne sa Muslimanskom braćom. Uključivanje Katara u rat u Libiji je dokaz tome. Poslije toga angažovali su se u Siriji, svom najvećem bastionu, sa željom za osvetom za masakr u Hami. Bratstvo je stalno pokušavalo da zauzme politički prostor i osvoji legalni status. Sekularni protivnici kritikuju vodje Bratstva za oportunistički, optužujući ih da su bili spremni na savez sa Mubarakovim režimom, a kasnije i sa vojnom vlašću, samo da bi zaštitili svoje interese. Međutim, Morsi kao pripadnik Muslimanske braće srušen je jer se smatralo da su pobijedili oni, a ne Morsi, pa je on trebao da sprovodi ne svoju već njihovu politiku.

„Teroristička pramajka Muslimanska braća porodila je u kratkom vremenu niz terorističkih organizacija koje su vodile svoju svetu bitku protiv režima „koji su skrenuli s božjeg puta“. Ova organizacija živi i dalje potvrđujući ono staro latinsko pravilo da što se prvo rađa poslednje umire.“²¹

Političko krilo Muslimanske braće, Partija slobode i pravde, samo je legalna potvrda izmijenjenih okolnosti, i Braća su se vrlo brzo nametnula kao najbolje organizovana politička grupacija, i na izborima 2012. godine, osvojili polovinu mjesta u parlamentu, a islamista Mohamed Morsi je pobijedio na predsjedničkim izborima.

Kada je u pitanju Muslimansko bratstvo, osnovna kontroverza je da li je riječ o umjerenom islamističkom organizaciji ili o organizaciji sa radikalnim usmjerenjem.

Zapadni krugovi smatraju ih radikalnim islamističkim pokretom koji ne može da izvrši otklon od svoje nasilne prošlosti. Pored te istorijske sumnje da su im politička uvjerenja utemeljena u religiji, zapadni krugovi imaju nepovjerenje što se tiče demokratizacije bratstva u pogledu primjene šerijatskog prava, političkog pluralizma, prava žena i manjina. Ali dosadašnje djelovanje Bratstva upućuje da su u nekim domenima dostignuti demokratski standardi.

Ukoliko se prihvati da je Bratstvo ekstremni islamistički pokret onda se postavlja pitanje dobitka njihovim učešćem u vlasti. Ulazak u vlast može biti koristan u ovom slučaju jer bi politički sistem mijenjao Bratstvo i ekstremizam bi se izražavao kroz legitimne političke kanale i institucije. Kao primjer navodi se Turska u kojoj islamisti djeluju u demokratskom političkom životu.

Muslimansku braću mnogo više zanima politika nego religija. Mladi islamisti spremni su da prihvate liberalnije vrijednosti i ideje socijalne pravde bliske islamskom učenju. Stariji su konzervativniji. Frakcijske borbe u krilu Muslimanske braće traju. Danas se starija generacija bori za izvršnu vlast sa novom generacijom pragmatičara, svršenih studenata koji su se sedamdesetih priključili bratstvu. Mlada braća služe se novim medijima, poput blogova i

²¹ Simeunović D. (2009), *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, str. 197

Facebooka u kritici starijih, i zahtjevima za demokratizaciju pokreta, što je i preduslov za izgradnju pluralističke građanske države.

Egipatski liberali, kao i Zapad, strahuju od uloge Braće u postrevolucionarnom periodu, jer je grupa ostala nedefinisana kada je riječ o strategiji uklapanja islamskog prava u građansku državu.

Ustvari, moglo bi se reći da je na sceni strah od ponavljanja iranske islamske revolucije 1979. godine, koja je oborila sekularnog diktatora i utrla put vladavini šiitske teokratije.

Mnogi hroničari, pak, vjeruju da je državni udar u Egiptu početak kraja tzv. Političkog islama.

Strah od islamista je porastao nakon donošenja novog ustava u Egiptu. Ovaj ustav pored toga što priznaje šerijatsko pravo, kao i u Ustavu iz 1971. godine, uvodi i teološke koncepte. Strah da će arapsko proljeće donijeti radikalizam odagnala je Partija slobode i pravde, koja uvjerava da je njen cilj izgradnja modernog i demokratskog Egipta, uz šerijat koji će usavršavati moderno zakonodavstvo.

5.DRŽAVE ZAHVAĆENE TALASOM ARAPSKOG PROLJEĆA

Slika 3: Protesti

5.1. Tunis - početak nemira

Talas svrgavanja nedemokratskih režima u zemljama Bliskog istoka i sjeverne Afrike zahvatio je prvo Tunis, činom spaljivanja dvadesetsedmogodišnjeg Muhameda Buazizija koji se na to odlučio jer mu je policija zaplijenila robu sa tezge. To je bio okidač za okupljanje nekoliko stotina demonstranata koji su se identifikovali sa sudbinom uličnog prodavača, što je pokazalo nezadovoljstvo masa, ali što je brzo dobilo i politički značaj zahvaljujući mreži lokalnih organizatora iz najvećeg tuniškog sindikata.

Fitilj se zapalio u Tunisu, arapskoj zemlji za koju je važno da ima najbolji obrazovni sistem, brojnu srednju klasu i najorganizovaniji radnički pokret. Istovremeno, to je bila i zemlja sa visokim stepenom modernizacije i relativno uspješnom privredom, posebno usmjerenom na turizam i otvoreno prema Evropi. I pored donekle povoljnih uslova za demokratizaciju, tuniški autoritarni režim je represivnim mjerama uspješno potiskivao politički i društveni pluralizam. “Jake patrimonijalne tendencije u posljednjoj deceniji Ben Alijeve vladavine, međutim, oslabile su infrastrukturnu moć nekada snažnih organizacija poput režimske partije i državnog sindikata.”²²

Ben Ali je predsjednik Tunisa od 1987. godine, kada je uspio da Habiba Burgibu proglase nesposobnim za obavljanje funkcije. Vrlo brzo se pokazalo da on neće podržavati demokratiju, jer glavnoj opozicionoj grupaciji Hizb en Nahda (Partija preporoda) nije dozvolio da učestvuje na

²² Žilović M. (2013), *Narod hoće da sruši režim: Različite sudbine severnoafričkih režima tokom arapskih previranja*, Političke perspektive, Fakultet političkih nauka, br. 2, str. 85

izborima. Koristeći razne metode političke represije, on je praktikovao praćenje, prisluškivanje, pa čak i ubistva političkih neistomišljenika. Aktivisti glavnih opozicionih stranaka djelovali su u egzilu ili u ilegali.

Nakon dramatičnih događaja iz decembra 2010. godine, zakazane su demonstracije i generalni štrajk u cijelom Tunisu, u glavnom gradu za 12. januar 2011. godine. Interesantno je da se protestima pridružuje i jedan broj privrednika nezadovoljnih favorizovanjem poslovnih krugova bliskih Ben Alijevom režimu. Za Alijev režim je karakteristično da je vojni budžet držao relativno niskim, kako bi na taj način slabio vojsku i posredno se zaštitio od vojnih udara. Međutim, u procesu svrgavanja režima, oficiri i vojnici su odbili da podupru režim pucajući na demonstrante, a vrlo brzo generalštab je počeo da izdaje saopštenja podrške revoluciji. „Tuniška vojska je, takođe, odigrala manje značajnu ulogu u pobuni, nego oružane snage u ostalim zemljama u kojima je došlo do nemira.“²³

Pod pritiskom demostranata i bez podrške vojske, Ben Ali je 14. januara napustio Tunis.

Održani izbori su potvrdili da je ishod povoljan za islamističke snage (EN Nahda) i da će oni imati odlučujući uticaj na vršenje vlasti. Na početku, pobjedu na ovim izborima ova islamistička stranka je shvatila kao mogućnost isključive dominacije, ali unutrašnji sukobi i pritisak javnosti su ih urazumili, što je rezultiralo formiranjem koalicione vlade sa još dvije sekularne snage. Razdor između sekularnih i islamističkih snaga se smanjio nakon što je dio sekularista pristao na određenu ulogu religije u novom političkom sistemu.

Nakon 2011. godine, relativno mala i depolitizirana tuniška vojska povukla se sa javne scene. Kako je autoritativni aparat bio više zasnovan na policijskoj kontroli nego na vojnoj diktaturi, to je tzv. revolucija jasmina mogla smijeniti vladajuću stranku i vrh autoritativnog aparata, a istovremeno ostaviti netaknut dobar dio birokratije i policijskih snaga.

U Tunisu je proces demokratizacije pokazao da ima perspektivu iz razloga što Tunis ostaje izvan geopolitičkih, sektaških i ideoloških bitaka. Uz to, tuniški sindikat i organizacije civilnog društva koji su dobili prostor za djelovanje nakon revolucije, zagovaraju nastavak političkog procesa i aktivni su akteri prevladavanja političke krize.

U svojim izjavama, lider tuniških islamista Rašet Ganuši izjavljuje da on i njegovi sljedbenici više preferiraju islamizam bliži turskom modelu nego Bin Ladenov.

²³ Anderson L. (2011), *Demystifying the Arab Spring*, Foreign Affairs, dostupno na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/67693/lisa-anderson/demystifying-the-arab-spring> (pristupljeno 30.08.2014.)

„Ipak, ono što se i pre sprovođenja izbora sa sigurnošću moglo pretpostaviti, a održani izbori u Tunisu i Egiptu samo potvrdili, jeste da će u svim arapskim zemljama ishod biti povoljan za islamističke stranke i pokrete, tako da će one odlučujuće uticati na vršenje vlasti, u čemu su pod dosadašnjim totalitarnim, ali bitno sekularnijim vlastima bili nedemokratski sprečavani.“²⁴

5.2. Egipat

5.2.1. Egipatska novija istorija

Egipatsku noviju istoriju, od revolucije 1952. godine, pa do 2011. godine, možemo posmatrati kroz tri faze, a svaka faza je bila obilježena vladavinom jednog moćnog, autoritarnog predsjednika. Moderni Egipat je osnovan 1952. godine, vojnim udarom koji je izvršio pukovnik Gamal Abdel Nasser.

Naserovu vladavinu karakteriše moćan režim i snažan proces modernizacije, a vojska je smatrana pravim instrumentom modernizacije. Bio je sekularista, vojni oficir posvećen principu da vojska garantuje stabilnost egipatskoj naciji. Njegov režim je imao ogroman uticaj u zemlji i svijetu.

Naserov nasljednik, Anvar el Sadat je kao i njegov prethodnik, svu vlast koncentrisao u svojim rukama sa velikim stepenom kontrole, ali je na planu unutrašnje politike nastojao da pacifikuje protivnike i da pokrene reforme za jačanje privrede kako bi stabilizovao režim, a ne kako bi ga demokratizovao. Tražio je i zajednički jezik sa Muslimanskim bratstvom, pa čak i uveo i ograničeno višestranačje. Na međunarodnom planu nastojao je poboljšati odnose sa SAD-om i Izraelom, istovremeno ograđujući se od Naserove politike povezivanja Egipta sa SSSR-om. To je kulminiralo priznavanjem izraelske države 1978. godine i od tada Egipat postaje ovisnik o američkoj finansijskoj pomoći koja je redovno stizala i bila način pouzdane kontrole Egipta. Ovu promjenu Sadat je platio životom u atentatu 1981. godine.

Novi predsjednik, Hosni Mubarak nastavlja Sadatovu politiku, i tokom osamdesetih i devedesetih godina uspio je vratiti Egipat u Arapsku ligu, ali država nije mogla postići onaj međunarodni ugled koji je imala za vrijeme vladavine Nasera. Slično Naseru, i on je zauzeo pozu reformatora,

²⁴ Dorđević M. (2012), Intervju sa prof. dr Darkom Tanaskovićem, *Na Bliskom istoku je još sve otvoreno*, Nova srpska politička misao, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/na-bliskom-istoku-je-jos-sve-otvoreno.html> (pristupljeno:30.08.2014.)

a suštinski je svim sredstvima nastojao očuvati autoritativni režim. Brutalnost tog režima ogledala se u nasilnom djelovanju i prema političkoj opoziciji i prema običnim građanima. Njegova autoritativnost se najbolje vidi iz rezultata predsjedničkih i parlamentarnih izbora koji su se redovno održavali, ali uvijek uz brojne nepravilnosti kako ne bi došlo do smjene vlasti. Mubarak je svakih šest godina biran kao jedini kandidat u parlamentu za predsjednika države, a zatim je to potvrđivano kao volja građana na plebiscitu. Na parlamentarnim izborima uvijek je pobjeđivala Mubarakova stranka. Mubarakov autoritarizam i jaka, hegemonna partija su kontrolisali ekonomski sistem i jak represivni aparat.

5.2.2. Talas protesta u Egiptu

I pored takvog režima, već od 2000. godine u Egiptu je organizovan veliki broj protesta, uglavnom sa socio - ekonomskim zahtjevima. I pored tih pozitivnih naznaka i znatno slobodnije klime u medijima, sve do tuniških događanja nije se moglo vidjeti da režim gubi na snazi. Protesti u Tunisu su djelovali poput upaljača na egipatsko društvo, a njihov uspjeh bio je dodatni motiv demonstrantima da istraju u svojim zahtjevima za smjenu vlasti da ovo ne bude jedan od periodičnih protesta, već da preraste u pravu masovnu revoluciju. "Pad režima u daleko najmnogoljudnijoj i tradicionalno vodećoj zemlji arapskog sveta bio je prasak koji je doveo do naglog širenja protestnog talasa širom regiona."²⁵

Neformalno protestno jezgro činio je skup, do tada izolovanih pokreta koji su, posebno od 2004. godine konstantno organizovali demonstracije. Posebno je značajan društveni pokret Kefaja za ekonomske i društvene promjene u julu 2004. godine, koji je već tada jasno pokazivao da pravi uzrok nepostojanja demokratije leži u ekonomskim i strukturalnim reformama koje su omogućile sticanje profita izvan tržišta, za uzak krug miljenika režima i tako razvile podršku diktaturi.

„Socijalne eksplozije u muslimanskom Egiptu i Tunisu, koje su kulminirale arapskim prolećem, nastale su zbog zahteva za više ekonomskih, političkih i socijalnih prava, a ne zbog zahteva za više islama.“²⁶

Poslije događaja od 25. januara, u organizovanje novih protesta uključuje se i vođstvo Muslimanskog bratstva, odlučivši se da zanemari režimska upozorenja. Nekoliko dana Mubarak

²⁵ Žilović M. (2013), *Narod hoće da sruši režim: Različite sudbine severnoafričkih režima tokom arapskih previranja*, Političke perspektive, Fakultet političkih nauka, br. 2, str. 88

²⁶ Lakić N. (2013), *Tumačenja o odnosu islama i demokratije: dometi arapskog proleća*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, vol. 7, br. 9, str. 148

je pokušavao da raznim ustupcima smiri demonstrante (smjena vlade i imenovanje potpredsjednika).

Vojska koja je bila tradicionalno i kontinuirano privilegovana u Egiptu, vrlo brzo je sa saopštenjima počela da podržava zahtjeve demonstranata, i vojni vrh je 10. februara privolio Mubaraka da podnese ostavku. Nakon toga je raspušten parlament, ustav je suspendovan, a vojni dekreti dobili su zakonsku snagu.

Spoznaja da je armija u Egiptu, još od uspostavljanja republike, bila i ostala neupitni autoritet i bila stalna podrška državi i društvu govori u prilog tezi da se ovaj vojni udar u Egiptu i ne može nazvati pravim vojnim udarom i da pad Mubaraka nije sa sobom donio i pad režima u pravom smislu te riječi. Istinska promjena je što su Egipćani po prvi put dobili predsjednika, Mohameda Morsija, koji je stvarno demokratski izabran i koji ne dolazi iz vojnog establišmenta.

Iako je slavljen kao prvi demokratski predsjednik Egipta, Morsi je srušen što je izazvalo mnoge dileme, jer isti koji su srušili Mubaraka sada su srušili njega. Morsi je pripadnik Muslimanske braće, i što je značajno, školovan je u Americi. Prema hroničarima, osnovna Morsijeva greška je što je smatrao da je osvojena vlast, zajedno sa Muslimanskom braćom u najmoćnijoj arapskoj zemlji dovoljna da sprovodi svoje, a ne američke planove. Iz tih razloga odbacio je novi kredit MMF-a i za finansijsku pomoć se obratio Turskoj i Saudijskoj Arabiji.

Prema prof. dr Darku Tanaskoviću, „događaji u Egiptu ukazuju da su islamističke političke snage jedine bile kadre da osvoje vlast na prvim slobodnim i demokratskim izborima, one su jedine bile dovoljno organizovane u frontu opozicije, a bile su pod stalnim pritiskom i onemogućavane da dođu do političkog glasa. Islam je i dalje uporište identiteta i oslonac pogleda na svet većine stanovnika tih država.“²⁷

Nejedinstvo u Egiptu i dalje traje. Na jednoj strani svoje interese štite ekstremni islamisti, a s druge strane, konglomerat lijevih sekularnih snaga. Kolateralna šteta od ovakvih suprotstavljenih interesa može biti nesiguran položaj za nemuslimanske manjine, u prvom redu za mnogoljudnu koptsku zajednicu.

To što su demonstranti uz pomoć armije uspjeli da svrgnu Morsija ne znači da će rezultat biti sekularni Egipat, onakav kakva je Turska.

Vojni udari i zbacivanje sa vlasti egipatskog predsjednika Morsija ruši nadu da će u ovoj centralnoj i najznačajnijoj arapskoj zemlji zavladata mir. Zbacivanje Morsija sa vlasti dovelo je do dalje polarizacije u egipatskom društvu. Između Morsijevih pristalica i protivnika stala je

²⁷ Talović V. (2013), *Jesen arapskog proleća*, Večernje novosti online, dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:442677-Jesen-arapskog-proleca> (pristupljeno: 02. 09. 2014.)

vojska, koja je svoju vladavinu nastavila uz pomoć represivnih mjera koje izazivaju ogorčenje u narodu. U avgustu 2013. godine desio se najkrvaviji obračun vojske i Morsijevih pristalica, kada je poginulo nekoliko stotina ljudi, a ogroman broj je povrijeđen ili uhapšen.

Vojska ostaje dominantna sila u Egiptu i ona, na određen način, manipuliše i upravlja nezadovoljstvom masa, a istovremeno ga i kontroliše. Generali i njihov vođa, general Al Sisi su poručili da neće dozvoliti islamistima nikakve manevre i da praktično vraćaju Muslimansku braću u ilegalu. „S obzirom na „gabarit“ ove velike zemlje i strategijsku centralnost njenog položaja u arapskom svetu, predstoji period natezanja konopca između vojnih vlasti (i delova političke elite oko njih) koje zasad obezbeđuju izvestan stepen opšte stabilnosti, umerenijih (Muslimanska braća) i radikalnijih (salafiti) islamista i sekularnih, delom desnih, a delom levih snaga koje su bile najvidljivije i najglasnije u početnoj fazi protesta na trgu Tahrir. Generali su za nešto modifikovani kontinuitet iz Mubarakovog perioda i, pored nacionalnog, prilikom rasuđivanja o sudbini Egipta, u obzir uzimaju i regionalni i globalni plan međunarodnih odnosa. Nastoje da uspostave dovoljan stepen poverenja sa SAD, odakle se dobrim delom finansira njihova moć kao svojevrsne „države u državi“, ali i da smanje jaz između svojih pragmatičnih vlastodržačkih postupaka i probuđenih naroda, što nikako nije lako. Islamisti, posebno Muslimanska braća, dosledni svojoj taktici osvajanja vlasti “odozdo“, neće ići na dalje dramatisovanje situacije u zemlji, jer su već mnogo dobili. Plašeći se za svoje interese, najbuntovniji će, između čekića i nakovnja, i dalje biti ekstremni islamisti i konglomerat levih, sekularnih snaga, dok će se poremećena ravnoteža u društvu i državi najteže odraziti na nemuslimanske manjine, konkretno na višemilionsku koptsku zajednicu. Jer, kada se prilike na unutrašnjem političkom planu u nekoj, ne samo muslimanskoj zemlji, ozbiljnije uskomešaju i radikalizuju, manjine su po pravilu prve na udaru.“²⁸

²⁸ Đorđević M. (2012), Intervju sa prof. dr Darkom Tanaskovićem, *Na Bliskom istoku je još sve otvoreno*, Nova srpska politička misao, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/na-bliskom-istoku-je-jos-sve-otvoreno.html> (pristupljeno: 30.08.2014.)

5.3. Libija

5.3.1. Uloga Gadafija iz dvije perspektive

Revolucija u Libiji i uloga Gadafija u svijetu su praćene iz dvije jednostrane perspektive.

Jedna osuđuje napad NATO u Libiji i pripisuje Gadafiju mnoge zasluge za libijski narod, a druga perspektiva osuđuje ga kao krvoločnog diktatora i opravdava napad NATO.

Gadafi je došao na vlast 1969. godine zahvaljujući pozivanju na borbu protiv imperijalizma. Libija je bila jedna od najsiromašnijih zemalja u svijetu, a prije nego je 2011. godine zapala u probleme sa ustanicima, Libijci su spadali u narode sa najvišim standardom. Gadafi u Libiji nikad nije imao neku zvaničnu funkciju. Bio je samo pukovnik i diktator sa neograničenom moći preko 40 godina. Njegov uzor bio je egipatski predsjednik Naser, a njegova ideologija mješavina arapskog nacionalizma i socijalizma, potpuno u duhu antikolonijalnog pokreta. On je nacionalizovao naftne kompanije i 70-ih godina profitirao od eksplozije cijena nafte. Tako je Gadafi razvio sopstvenu društvenu teoriju po kojoj Libijom vlada narod, a kontroliše ga predsjednik.

„Moamer Gadafi je učinio sve da izgradi jedno moderno, sekularno, socijalističko društvo koje počiva na islamu. On je pomirio nemoguće i zato je Libija cvetala. On je izgradio možda najsavremeniji irigacioni sistem u svetu i od pustinje je načinio oazu. Po mnogima diktator, ali taj „diktator“ je bio prijatelj srpskog naroda i on je to mnogo puta govorio. On nikada nije priznao tzv. državu Kosovo.“²⁹

Istina je da su Libijci imali povoljan životni standard, ali u isto vrijeme formiran je politički sistem koji je zabranio političke stranke i svu moć koncentrisao u lik jedne osobe. Nastojeći da zadrži političku vlast u svojim rukama, Gadafi je neprekidno balansirao između interesa različitih skupina, pristajući na različite kompromise i potkupljujući plemenske vođe. Nije slučajno što se u Bengaziju organizovala pobuna protiv Gadafija, jer se taj istočni dio i najviše žalio na diskriminaciju. Međutim, Gadafi nije dozvoljavao nikakav organizovani pluralizam, a najvažniji organizovani oblik opozicije bio je radikalizovani islamistički pokret.

Posljednjih dvadeset godina on je krenuo sa postepenim slijeđenjem neoliberalne politike, što je podrazumijevalo otvaranje tržišta imperijalističkim silama i privatizaciju državnih preduzeća. Implementacija ove politike, koja je bila i cijena njegovog ostajanja na vlasti, dovela je do

²⁹ Jevtić V. (2014), *Libija i Sirija- dve zemlje, dve sudbine*, Nova srpska politička misao, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/libija-i-sirija-%E2%80%93-dve-zemlje-dve-sudbine.html?alphabet=l> (pristupljeno 12. 09.2014.)

polarizacije bogatstva, tako da je na jednoj strani bio sve veći dio obespravljenog i osiromašenog stanovništva, a na drugoj sve bogatija Gadafijeva porodica i uži saveznici.

„Gadafijeva Libija bila je školski primer sultanističkog režima gde je moć počivala u neformalnoj mreži članova Gadafijeve porodice i favorizovanih plemena. Oni su kontrolisali najvažnije funkcije u političkoj, ekonomskoj i bezbednosnoj sferi i bili lično odani „bratu lideru“, koji sam nije imao formalnih funkcija u državi.“³⁰

5.3.2. Revolucija i svrgnuće Gadafija

Libijska revolucija počela je sredinom februara 2011. godine, nakon Mubarakovog odstupanja, što je dalo zamah za sve države regiona. Iako se za Libiju može reći da je proklamovani cilj pobunjenika bio svrgavanje Gadafija, i ova revolucija se treba sagledavati unutar konteksta ostalih revolucija u Sjevernoj Africi i u kontekstu političkih i ekonomskih prilika zemlje.

Nekoliko dana po izbijanju demonstracija na stranu pobunjenika prelaze i lokalni garnizoni libijske vojske. Za samo nekoliko dana ofanziva režima i rastuća podjela u oružanim snagama transformisali su tok libijske protestne mobilizacije u građanski rat. Sukobi su se proširili na zapad zemlje - Tripoli. Gadafi je u zapadnim medijima proglašavan za sotonu i zapadna mašinerija se zahuktavala protiv njega. Glasanje u UN o uvođenju zone zabrane leta iznad Libije bilo je uvod u bombardovanje, a na ovu odluku nisu reagovali Kina i Rusija, što će uraditi u slučaju sa Sirijom. Bombardovanje je dalo vjetar u leđa pobunjenicima i oni su potpomognuti NATO avijacijom sve više okruživali Gadafija dok i Sirt nije pao. Time je formalno ispunjen jedan zajednički cilj - Gadafija više nema i zemlja je slobodna. Gadafi je groteskno završio, a Libija se odmah nakon njegove smrti raspala.

Vrlo brzo se ispostavilo da „pad Gadafija ne da nije zaustavio, već je intenzivirao borbu mnoštva plemena i njihovih milicija za teritoriju i autonomiju. Uveo je u igru i islamiste koje je ubijeni predsednik brutalno kontrolisao. Ogromne količine oružja koje je zapad slao pobunjenicima sa istoka Libije dospele su u ruke mnogih grupa, a deo tog oružja odlazi i militantima u susedstvu

³⁰ Žilović M. (2013), *Narod hoće da sruši režim: Različite sudbine severnoafričkih režima tokom arapskih previranja*, Političke perspektive, Fakultet političkih nauka, br. 2, str. 92

Libije, od Alžira do Malija, pa i do pojasa Gaze - što Zapad svakako nije želeo, što je još jedna potvrda njegove kratkovidne politike.“³¹

Tri godine poslije pobune, Libija je nesigurna, nestabilna, podijeljena i daleko od obećanih demokratskih reformi. Ne popuštaju plemenski rivaliteti zbog političke dominacije. Kao glavni problem Libije nameće se izgradnja demokratskih institucija. Zemlja je prvo imala prelaznu, a sada ima privremenu vladu.

Prema prof. dr Darku Tanaskoviću, „Libija je već podijeljena i to višestruko. Iparcelisana je nevidljivim i pomerljivim, ali ipak prepoznatljivim linijama međuplemenskih teritorijalnih razgraničenja. Rivaliteti i nepoverenje među raznim antigadafijevskim političkim i oružanim formacijama i grupama gotovo su nepremostivi, a obračuni sve žešći, s tim što nikako ne treba potceniti postepeno konsolidovanje i pojačanu aktivnost Gadafijevih privrženika. Sve u svemu, Libija zadugo neće biti jedinstvena i stabilna država, bez obzira na sve formalne privide. Tripolitanija i Kirenaika još će se udaljiti, a zone naftnih nalazišta i petrohemijskih postrojenja biće praktično zaštićene i eksteritorijalne, dok će se po prigradskim naseljima i prostranstvima libijske pustinje kriminalci i plemena i dalje nesmetano uzajamno tamaniti.“³²

Prema islamskim hroničarima, pošto je Gadafi uklonjen, a Zapad je imao glavnu ulogu u njegovom uklanjanju, to znači da će Francuska, Velika Britanija i SAD imati glavnu riječ u odlučivanju o tome ko će vladati Libijom. Evropa i Amerika se razilaze samo u tome ko će konkretno voditi zemlju, ali su saglasni da oni trebaju biti ti koji odlučuju o ovoj zemlji.

Načini na koji su London i Pariz komentarisali pad Tripolija pod okrilje mirovnih snaga su zlokobni pokazatelji da će Zapad nastaviti da se miješa u unutrašnje stvari Libije. Libija je, baš kao Sjeverna Afrika i Bliski istok, dio evropskih planova za smanjenje energetske ovisnosti o Rusiji.

„SAD su gledale na nestabilnost u Libiji kao priliku da steknu uticaj nad zemljom. Iskoristile su nesposobnost Evrope da sama svrgne Gadafija kako bi ukrale Libiju od Evrope i Velike Britanije. Ipak, SAD su slabo odigrale u Libiji jer je to teritorij koji je tradicionalno pod utjecajem Velike Britanije. Od tada, SAD su radile sve da potkopaju evropske napore za brzo okončanje rata.“³³

³¹ Jakšić B. (2012), *Sukobi u Libiji odlažu izbore*, Politika online, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Sukobi-u-Libiji-odlazu-izbore.lt.html> (pristupljeno: 12.09.2014.)

³² Dorđević M. (2012), Intervju sa prof. dr Darkom Tanaskovićem, *Na Bliskom istoku je još sve otvoreno*, Nova srpska politička misao, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/na-bliskom-istoku-je-jos-sve-otvoreno.html> (pristupljeno: 12.09.2014.)

³³ Khan A. (2012), *Arapsko proljeće*, Dobra knjiga, Sarajevo, str. 25

Libija je i dalje u haosu. Svi su jedinstveni u procjenama da Libiju očekuje težak period nasilnog sređivanja računa. Teško će biti demokratiju sprovesti u zemlji sa šest miliona stanovnika i petnaest miliona komada vatrenog oružja. Tripoli je pun pobunjenika koji su došli tu zbog svrgavanja Gadafija i svojim prisustvom i oružjem dižu tenzije.

Libijska armija nema snagu da kontroliše brojne milicije i frakcije koje su se borile protiv Gadafijevog režima. Uz nekompaktnu i nedovoljno snažnu vojsku, tu je prisutan i islamski faktor koji prijeti da od Libije napravi novu zemlju u kojoj bi se primjenjivalo šerijatsko pravo. Nova Libija će se naći pred velikim izazovom koji će izazvati sukob između sekularizma i strogog islama koji je tradicionalno zastupljen na istoku zemlje.

5.4. Građanski rat u Siriji

5.4.1. Sirija kao dio arapskog političkog identiteta

Za razliku od Tunisa, Egipta i Libije, Sirija je vrlo komplikovan slučaj.

Sve je počelo, kao i u ostalim arapskim zemljama sa traženjem demokratizacije, i što je bilo specifično za Siriju, zahtjevima za ukidanje vanrednog stanja koje je na snazi od sukoba sa Izraelom 1963. godine. Nemiri su započeli u martu 2011. godine u gradu Daraa koji se nalazi blizu granice sa Jordanom. Nakon reakcije sirijske policije, nezadovoljstvo se proširilo i počeli su protesti i u Damasku, poprimajući oblik oružanih sukoba. Režim je dosta brzo reagovao, udovoljavajući zahtjevima za ukidanje vanrednog stanja i organizovani su prvi parlamentarni izbori nakon gotovo pola vijeka, na kojima je pobijedila stranka predsjednika el Assada. „Sirija pod el Assadom ima jasne sultanističke karakteristike, poput dinastičkog elementa.“³⁴ Bašar el Assad je pripadnik Alavitske sekte, islamskih šiita. On je naslijedio svoga oca, Hafeza el Assada koji je Sirijom vladao 30 godina, sve do svoje smrti 2000. godine. Njegovu vladavinu je obilježila kombinacija jake represije i ustupaka u unutrašnjoj politici i stalni sukobi sa susjedima. U šestodnevnom ratu sa Izraelom 1967. godine, Sirija je izgubila Golansku visoravan, što je i danas težak psihološki teret za Sirijce.

Za Siriju je važno i uključivanje Rusa, a u analizama o aktuelnoj političkoj i bezbjednosnoj situaciji dolazi se do fenomena arapskog socijalizma, jer je „nekadašnji SSSR sprovodio snažnu

³⁴ Stepan A. and Linz J. (2013), *Democratization theory and the Arab spring*, Journal of Democracy, vol. 24, br. 2, str. 28, National Endowment for Democracy and The Johns Hopkins University Press

političku indoktrinaciju u Siriji i uspostavio socijalističko uređenje, koje je s vremenom sve više dobijalo na značaju za sirijsko društvo. Sovjeti su, nakon drugog puča iz 1966. godine i učvršćivanja vlasti političke partije BAAS, stvorili u Siriji izrazito snažno uporište. Opremili su i obučili sirijske oružane snage, službe bezbednosti i podržale ekonomski razvoj zemlje. Zahvaljujući tome, Sirija i danas ima jednu od najjačih i najbolje opremljenih armija u regionu Bliskog istoka i snažne veze sa Ruskom Federacijom.³⁵

Sirija je bila i progresivni dio arapskog političkog identiteta, jer je dosta ulagano u opismenjavanje i obrazovanje stanovništva. Na taj način je stvoreno jako jezgro sirijskih intelektualaca koji su nastavili da ojačavaju veze sa Ruskom Federacijom, pa se čak el Assadu spočitava da se vezao za Ruse i postao jedan od najvećih saveznika Moskve u islamskom svijetu. Zapad osporava rezultate izbora i Assadov legitimitet, naglašavajući činjenicu da je on alavit, pripadnik ogranka šiita koji u Siriji čine manjinu, te da on ne može vladati većinskim, sunitским stanovništvom.

Do ovih događanja, Sirija je bila fascinantna multinacionalna i multikonfesionalna zemlja.

5.4.2. Humanitarna katastrofa i podijeljenost Sirije

Sirija je zbog svog položaja, zbog neriješenih problema sa Izraelom i zbog uticaja koji ima na susjede, vrlo važan dio Bliskog istoka i nikome u regionu nije svejedno što su sukobi u toj zemlji latentni. Pritisak i incidenti dolaze od mnoštva mladih ljudi željnih posla, od pripadnika drugih konfesija koji smatraju da nije proporcionalan broj Alavita i vlasti koju oni drže, od radikalnih islamista željnih osвете. „U Siriji, ključno oružje predsjednika Assada protiv neistomišljenika je vojni i obavještajni establišment, kontrolisan od strane Alavita, članova vjerske manjine koja čini oko jedne desetine stanovništva.“³⁶ Veliki dio pritiska dolazi i spolja. „A razlozi zbog čega se sve ovo događa su uvijek slični: prirodni resursi - nafta i plin, ovoga puta nisu u igri - Sirija ih

³⁵ Parezanović M. (2012), *Sirija i „arapsko proleće“*, *Nova srpska politička misao*, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/sirija-i-arapsko-prolece.html?alphabet=1> (pristupljeno 20.08.2014.)

³⁶ Way L. (2011), *Comparing the Arab revolts*, *Journal of Democracy*, vol. 22, br. 4, str. 21, National Endowment for Democracy and The Johns Hopkins University Press

nema previše. No geostrateški položaj Sirije pruža joj iznimnu važnost u transportu te dvije dragocjenosti naftovodima i plinovodima.³⁷

Za sirijsku krizu može se reći da je to diplomatska borba zapada i istoka, što se moglo uočiti i prilikom ulaganja veta Ruske Federacije i Kine i sprječavanja izglasavanja rezolucije kojom se predsjednik Assad obavezuje da podnese ostavku i sprječavanjem uvođenja zabrane letova što je onemogućilo Zapad da napadne ciljeve na zemlji. Zapad je pokušao da se bombarduje Sirija zbog navodne upotrebe hemijskog oružja po civilima, a ustvari, prema navodima, pobunjenici su to oružje iskoristili po nalogu Zapada kako bi njegova upotreba bila opravdanje za agresiju.

Pored ovih uticaja, i Saudijska Arabija već uveliko finansira Slobodnu sirijsku armiju koju sačinjavaju sirijski pobunjenici. S druge strane, Rusija u Siriji ima svoju pomorsku bazu „Tartus“ preko koje može da isporuči oružje regularnoj sirijskoj vojsci, tako da je pitanje kako bi avijacija NATO prošla u vazдушnom ratu protiv Sirije.

Za Siriju se kaže da je to najveća humanitarna katastrofa modernog doba. Više od tri miliona Sirijaca registrovani su kao izbjeglice u državama koje graniče sa Sirijom, što je za milion više nego prošle godine, saopštio je Visoki komesarijat UN za izbjeglice (UNHCR), prenijele su agencije. U istom saopštenju se navodi da, ako se tome doda još 6,5 miliona raseljenih unutar Sirije, to znači da je blizu polovine Sirijaca bilo primorano napustiti svoje domove ili pobjeći. Tokom trogodišnjih sukoba u Siriji, prema podacima UN-a poginulo je 190000 ljudi.

Prema hroničarima i analitičarima, smatra se da kriza u Siriji može potrajati više godina, uz mogućnost privremenih primirja koja davaju mogućnost za pregrupisanje snaga i razrađivanje strategije, kako sa strane vlasti, tako i u opoziciji.

„Isto tako evidentno je da se rešenje složenih političko - bezbednosnih događaja u Siriji u ovom trenutku na vide čak ni u obrisima, jer to što se desilo u Siriji i što se događa nije završen proces. Konflikt se neće rešiti sam po sebi. Ključno pitanje jeste koliko će vremena Assadov režim izdržati pritisak zapadnih sila, koje će Siriju možda koristiti kao usputnu stanicu u pohodu prema Iranu, čime bi ostvarile dugoročnu dominaciju ne samo na Bliskom istoku, već i u Centralnoj Aziji, kao nepresušnom izvoru ogromnih energetske resursa.“³⁸

Trenutno, izgledi za mir u Siriji su vrlo slabi, a za demokratizaciju još slabiji. Pored ogromnog broja poginulih i prognanih, velika tragedija ovoga rata je u tome što su brutalnost i razmjere

³⁷ Pažur T. (2013), *Sirija – nova stanica arapskog proljeća ili okidač za treći svjetski rat*, Dišpet, dostupno na: <http://dispet.org/2013/01/tin-pazur-sirija-nova-stanica-arapskog-proljeca-ili-okidac-za-treci-svjetski-rat/> (pristupljeno: 20.08.2014.)

³⁸ Parezanović M. (2012), *Sirija i „arapsko proleće“*, *Nova srpska politička misao*, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/sirija-i-arapsko-prolece.html?alphabet=1> (pristupljeno: 20.08.2014.)

ovog rata potpuno izbrisale iz sjećanja činjenicu da je prije rata u Siriji postojao širok narodni, demokratski i socijalni pokret i da je Sirija u miru bila sigurna zemlja, sa vrlo prijateljski raspoloženim ljudima.

Ko i šta određuje sudbinu naroda Sirije najbolje oslikava izjava prof. dr Dragana Simeunovića: „To će u velikoj mjeri zavisiti od toga kako će se dalje ponašati Rusija i Kina u pogledu Sirije i sudbine predsednika Asada. Praktično, sudbina Sirije je u rukama velikih sila.“³⁹

³⁹ Dimitrijević A. (2012), Intervju sa prof. dr Draganom Simeunovićem, *Arapsko proleće paravan za islamski ekstremizam*, Internet Svedok, dostupno na: <http://www.svedok.rs/index.asp?show=84404> (pristupljeno 20.08.2014.)

6. DRŽAVE MANJE UZDRMANE ARAPSKIM PROLJEĆEM

6.1. Alžir

Nakon dolaska na vlast islamista u Tunisu, Egiptu i Libiji i pokretanja vojne kampanje u Maliju, nad Afrikom se nadvio novi neokolonijalni oblak. Ono što je Sirija za Iran, to je Mali za Alžir, znači prepreka koju treba savladati do konačnog cilja.

Odjek arapskog proljeća javio se u Alžiru u januaru 2011. godine i koincidirao je sa naglim rastom cijena osnovnih životnih namirnica. Iako se očekivalo prelijevanje arapskog proljeća na Alžir, može se konstatovati da je Alžir ipak ostao u sjenci arapskog proljeća. Naime, protesti sa ograničenim zahtjevima su dio skorašnje alžirske istorije, ali ovaj put, za razliku od Egipta, razni protestni elementi nisu uspjeli da koordiniraju svoje djelovanje i da ga jasno politički usmjere. Najveća sindikalna organizacija, dio religiskog establišmenta i većina etabliranih političkih partija ogradila se od protesta.

Vlasti su brzo reagovale populističkim mjerama, poput hitnog snižavanja cijena životnih namirnica i time smirili stanovništvo. Na taj način su neposredni ekonomski povodi za nezadovoljstvo ublaženi još prije pada Ben Alijevog režima u Tunisu.

Razlozi za ovakav ishod, prema većini komentatora, su posljedica bolnih sjećanja na građanski rat u Alžiru u posljednjoj deceniji prošlog vijeka. Naime, poslije Irana, „druga neuralgična tačka islamskog savremenog terorizma u protekle dve decenije bio je Alžir. Otkako su alžirske vlasti početkom 90-ih godina zaustavile izbore na kojima su ubedljivo vodili islamisti, započeo je krvav osvetnički pir alžirskih terorističkih grupa od kojih je najopasnija bila GIA. Osnovana 1993. i predvođena Abdelhakom Lajadom GIA je počinila zverstva koja se ne pamte da je neko učinio nad sopstvenim stanovništvom u istoriji novijeg terorizma. U početku su joj mete bili političari, bogataši, diplomate, stranci i novinari, a od 1996. menja strategiju i počinje očito intencionalno da napada obične Alžirce pod isprikom da su „loši muslimani“.⁴⁰

Kako bi poništili izborne rezultate na izborima 1992. godine, na ulice je izašla vojska i uvedeno je vanredno stanje. Za proteste 2011. godine se može reći „da su ipak rezultirali jednim brojem političkih koncesija kao što je ukidanje vanrednog stanja uvedenog još 1992. godine, koje je između ostalog uključivalo selektivno primenjivanu zabranu javnih okupljanja.“⁴¹

⁴⁰ Simeunović D. (2009), *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, str. 207

⁴¹ Žilović M. (2013), *Narod hoće da sruši režim: Različite sudbine severnoafričkih režima tokom arapskih previranja*, Političke perspektive, Fakultet političkih nauka, br. 2, str. 96

Razlog neuspjeha arapskog proljeća u Alžiru leži i u činjenici da je to ipak bogata zemlja koja sada uspješno sprovodi razne razvojne programe. Na vlasti su trenutno Nacionalni oslobodilački front i Nacionalni demokratski savez koji nemaju nikakvih dodirnih tačaka sa Muslimanskim bratstvom koji su umješani u sve prevrate u arapskom svijetu.

„U svakom slučaju, islamitički ekstremisti koji su na parlamentarnim izborima u Alžiru početkom 90-tih zamalo osvojili vlast, sada su zahvaljujući svom nasilju kojim su pokušavali da kazne one koji nisu za njih, a da drže u strahu i uz sebe svoje pristalice, potpuno izgubili široku narodnu podršku i nemaju nikakve šanse da dođu na vlast ni mirnim ni nasilnim putem.“⁴²

Sam predsjednik Abdelaziza Buteflike uživa relativnu popularnost zbog okončanja ratnog nasilja.

6.2. Bahrein

Bahreinci su se vrlo brzo pridružili pokretu pokrenutom u Tunisu i Egiptu, sa relativno skromnim i miroljubivim demonstracijama. Kralj Hamad bin al Halifa je predani saveznik Zapada i pokušao je da preduprijedi proteste isplaćujući svakoj porodici po 1000 dolara. Bilo je prekasno i kralj je reagovao, šaljući tenkove na mlade koji su podigli šatore na trgu u Manami.

Bahrein je primjer kako su protesti počeli sa jednim motivima, a potom je glavna intencija zataškana i preusmjerena. Prvi protesti su imali socijalni i demokratski karakter i u demonstracijama su učestvovali i suniti i šiiti. U Bahreinu sunitska monarhija vlada nad šiitskom većinom. To je iskorišćeno kao argument straha da bi uspješan ustanak ustvari značio pobjedu šiitskog bloka i na taj način je demokratski ustanak pretvoren u nastavak drevnih sukoba sa regionalnim implikacijama. Bahrein ima veliki značaj za Saudijsku Arabiju i Iran, pogotovo za Saudijsce, s obzirom na geografsku blizinu i položaj ostrvskog kraljevstva. To je razlog za provođenje vojne intervencije Vijeća za saradnju zemalja Zaliva (GCC), saveza tamnošnjih monarhija koji je to izveo uz pomoć Zapada. “ Ipak, ova strategija razotkrila je i jednu neugodnu istinu: bez finansijske i vojne potpore GCC-a, bahreinski režim ne bi imao ni legitimitet ni sredstva da održi stabilnost u zemlji. Dopustivši da u zemlju prodru geopolitičke i sektaške sile,

⁴² Simeunović D. (2009), *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, str. 208

zapravo su raskrinkane slabosti režima, zbog čega je on postao još zavisniji od međunarodne potpore.⁴³

Obračun sa demonstrantima nije naišao na ozbiljnije kritike Zapada. Lokalna varijanta arapskog proleća na mah je postala primjer dvoličnosti i dvostrukih standarda. Zašto je tako, objašnjava obostrani strah od šiitskog Irana koji je, uprkos demantijima, optužen da malu zalivsku kraljevinu želi da destabilizuje kako bi širio svoj uticaj.

„Bahrein, koji je spoljnom svetu bio poznat kao jedan od glavnih trgovačkih i finansijskih centara regiona, prvi je porazio arapsko proleće. Na radost njegovih arapskih suseda i dalekih saveznika na Zapadu.“⁴⁴

6.3. Jemen

Tri godine nakon revolucije i zbacivanja sa vlasti predsjednika Ali Abdullaha Saleha, sigurnosna situacija u Jemenu nije stabilna. Smatra se da su, iako je odstupio sa vlasti pod pritiskom naroda, pristalice svrgnutog kralja i dalje na vlasti. Spočitava se da Saleh i dalje ima uticaj na vojsku i političku scenu Jemena.

Saleh je stupio na vlast 1978. godine i vladao je sjevernim Jemenom 12 godina, a potom je nadgledao ujedinjenje sjevera i juga. Stalno balansirajući, raznim političkim ustupcima i podmićivanjem, kupovao je lojalnost plemenskih šeika i islamskih vođa. Bio je prijatelj sa Sadamom Huseinom, da bi se poslije napada 11. septembra okrenuo savezništvu sa SAD-om. Vojsku i bezbjednosne službe popunjavao je članovima svoje porodice i omogućavao da korupcija ovlada svim segmentima društva. Poslije masovnih protesta kojima se tražila njegova ostavka, u februaru 2012. godine Saleh je odstupio sa položaja uz potpisivanje sporazuma kojim je vlast predata njegovoj partiji i koaliciji od pet opozicionih grupa.

Jemen je postao federalna država, sa šest federalnih jedinica. Prilikom određivanja granica uvažavane su geografske, ekonomske i društvene odrednice tih područja. Iako je postignut

⁴³ Ben Abdallah El-Alaoui H. (2014), *Arapske revolucije još nisu gotove* (prevela Marija Čačić), Le Monde diplomatique hrvatsko izdanje, dostupno na: <http://lemondediplomatique.hr/arapske-revolucije-jos-nisu-gotove/> (pristupljeno 02.10.2014.)

⁴⁴ Jakšić B. (2012), *Biser obliven krvlju*, Politika online, dostupno na: <http://www.politika.rs/rubrike/Svet/Biser-obliven-krvlju.lt.html> (pristupljeno: 02.10.2014.)

konsenzus, i dalje postoje strahovi da će doći do podjele zemlje, koja je 1990. godine postala jedinstvena država ujedinjenjem Sjevernog i Južnog Jemena.

Jemen je zemlja sa 24 miliona stanovnika i sa prosječnim dohotkom od 1140 dolara po stanovniku, te spada u najsiromašnije zemlje arapskog svijeta. Opterećena je i sa velikim brojem izbjeglica iz Somalije, što dodatno opterećuje ionako slabu privredu. Veliki je broj nezaposlenih što je prijetnja za stabilnost zemlje. Dodatni problem za Jemen je Al Kaida koja je formirana 2009. godine spajanjem jemenskih i saudijskih ogranaka Al Kaide i znatno je ojačala tokom ustanka od januara do novembra 2011. godine.

„Sigurnosna situacija u Jemenu se pogoršava. Sve je više atentata i eksplozija, a plemenske paravojne jedinice preuzele su kontrolu nad više okruga. Prema mišljenju građana, stanje je gore i u politici, ekonomiji, na svakom polju. Sve je više pljački i silovanja. Zemlja se raspada.“⁴⁵

6.4.Jordan, Maroko

U svim analizama arapskog proljeća smatra se da su Egipat i Irak loši primjeri kako se pravi loš izbor, odnosno oni su proglasili izbore prije ustavnih promjena. Na prvim izborima izabrali su lidere tvrdolinijaše sa islamističkim korjenima koji nisu slijedili liberalnu demokratizaciju.

Monarhije Jordan i Maroko su suprotan primjer. Oni su izabrali evoluciju umjesto revolucije. Ove dvije monarhije karakteriše neprekidna tradicija vladavine domaćih dinastija. One naglašavaju da se u rukama njihovih monarha kombinuje vjerska i politička vlast.

U Maroku, demonstracije su počele u februaru 2011. godine sa zahtjevima za duboke reforme, ali kralj Muhamed XI je brzo reagovao obećavajući ustavnu reformu i nove izbore. Ovu monarhiju nisu previše pogodila dešavanja u regionu. Na parlamentarnim izborima, u novembru 2011. godine, pobijedili su islamisti Stranke napretka i razvoja i islamistički premijer prvi put je imao pravo da predlaže ministre, jer je do tada monarh slobodno birao sve ministre. Islamisti su nastavili da se bore sa nedostatkom iskustva u vladanju i nadolazećim socijalnim i privrednim problemima. Iako su građani nezadovoljni, može se reći da su monarsi Jordana i Maroka smanjili pritisak narodnih masa sa ograničenom političkom liberalizacijom.

⁴⁵ *Revolucija donijela samo nove podjele* (2014), Al Jazeera Balkans, dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/jemen-revolucija-donijela-samo-nove-podjele> (pristupljeno 01.09.2014.)

„U Jordanu su promene bile više taktičke prirode: kralj je smenio vladu već na početku protesta, a ukupno se izmenilo pet premijera i šest vlada od početka talasa mobilizacije.“⁴⁶

Može se reći da su monarhije u Jordanu i Maroku, iako su bile izložene masovnim protestima i umjerenim zahtjevima za promjenama, uspješno prebrodile ovo arapsko proljeće, mada po cijenu prihvatanja određenih zahtjeva i uz znatno više napora od zemalja bogatih naftom kao npr. Oman, Katar, Saudijska Arabija.

⁴⁶ Vladislavljević N. (2013), *Stabilni autoritarizam u arapskom proleću*, Sociološki pregled, Fakultet političkih nauka, vol. XLVII, br.4, str. 505

7. TURSKA I ARAPSKO PROLJEĆE

7.1. Turska i neoosmanizam

Neoosmanizam je više od ideologije. On je filozofija istorije, civilizacijska poredigama i pogled na svijet svojstven većini pripadnika savremene turske nacije, a osobito njenoj intelektualnoj eliti.

„Neoosmanizam je racionalizacija neprevladane imperijalne nostalgije jedne velike istorijske nacije nezadovoljne svojim položajem i ulogom u svetu. Kao takav, on je dubinska konstanta spoljne politike Turske, uprkos svim stvarnim i prividnim, idejnim i političkim diskontinuitetima, uključujući i Ataturkovu radikalnu sekuralističku revoluciju.“⁴⁷

Pod ovim pojmom se podrazumijeva „kompleksna makroideološka platforma prema kojoj današnja Turska, kao njegova legitimna civilizacijska naslednica treba da reafirmiše celokupno duhovno, kulturno i političko nasleđe Osmanskog carstva kako bi u preraspodeli svetske moći i uticaja, koja je u toku, obezbedila i delotvorno igrala ulogu jednog od globalno značajnih međunarodnih činilaca.“⁴⁸

Prema Davutogluu, koji je autor studije *Strategijska dubina*, ta načela se provode u spoljnoj politici Turske na način da Turska nastoji da iskoristi komparativne prednosti svog geostrateškog položaja ekonomske moći, vojne snage i civilizacijskog identiteta. Sprovodeći takvu spoljnu politiku Turska želi da održi postojeća savezništva, ali i da uspostavi nova kako bi u novom svjetskom poretku koji se rađa obezbedila status uticajne makroregionalne sile i uvaženog partnera glavnih centara odlučivanja na globalnom nivou.

⁴⁷ Tanasković D. (2010), *Neoosmanizam: doktrina i spoljnopolitička praksa*, Službeni glasnik: Službeni glasnik Republike Srpske, Beograd, str. 105

⁴⁸ Isto, str. 8

Slika 4: Ahmet Davutoglu

Iako savremena Turska posjeduje mnoge komparativne prednosti i odavno ima stabilnu ustavnu armaturu i koordinate sekularne države, i pored postignutih uspjeha, spoljna politika Turske suočava se sa limitima koji su proizvod protivrječnosti njenih prioriteta.

Savremena Turska trudi se da postane makroregionalna sila, i na globalnom planu za nju su najvažniji odnosi sa SAD-om, Rusijom, EU i Kinom. To zahtijeva dosta državnih ambicija i napora da se održi ravnoteža između uspostavljanja bilateralnih odnosa sa svim važnim partnerima u svjetskoj privredi, a da se istovremeno održe i tradicionalno privilegovana partnerstva. U svakom slučaju, Tursku i njene ostvarene rezultate ne treba potcjenjivati.

„Neoosmanistička doktrina, koja leži u osnovi ukupnog državno - nacionalnog pregnuća Turske, delotvoran je amalgam islamizma, turkizma i imperijalne nostalgije, a sprovodi se s naglašenim pragmatizmom i korišćenjem svih raspoloživih aduta od ekonomskih, preko vojnih do kulturnih.“⁴⁹

Turska je regionalna sila koja je svoju ekonomiju u periodu poslije 2002. godine povećala za 300 odsto, što je i Erdoganu omogućavalo snažne izborne pobjede i kontrolu nad državom, uz Stranku pravедnosti i napretka (APK).

Od postanka moderne turske države dvadesetih godina prošlog vijeka, sekularnu kemalističku tradiciju čuvali su vojska i sudstvo. Uz postupak onemogućavanja sekularnoj vojsci da se miješa u politiku vlade, započela je politika tzv. vjerskih sloboda koja je podrazumijevala strategijsko nastupanje islamskih krugova. Uz sav ovaj ekonomski napredak i potencijal koji ima Turska i

⁴⁹ Đorđević M. (2012), Intervju sa prof. dr Darkom Tanaskovićem, *Na Bliskom istoku je još sve otvoreno*, Nova srpska politička misao, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/na-bliskom-istoku-je-jos-sve-otvoreno.html> (pristupljeno 20.08.2014.)

ovu mogućnost stvaranja islamističke Turske sa šerijatskim pravom, može se zaključiti da su posljednja dešavanja u Turskoj refleksija vraćanja Turske 100 godina unazad.

Neminovno se nameće poređenje sa prodorom Osmanlija u Evropu u XIII i XIV vijeku kada su prodrli na Balkan i uništili sukobljene feudalne države. Nakon toga su uništili vizantijsko carstvo, a tadašnje državno uređenje na ovim prostorima još uvijek se odražava na društveni život država na Balkanu.

Aktivistička politika Turske počela je prije desetak godina, nakon dolaska islamističke AK partije i nakon promovisanja Davutogluove doktrine strategijske dubine. I u mnogim krugovima nazivaju je prikrivenom politikom neoosmanizma.

7.2. Turska i Bliski istok

„Sadašnja Turska je proizvod postepenog reislamizovanja društva i države uređenih u skladu sa Ataturkovim sekularističkim i modernističkim, odista revolucionarnim programom.“⁵⁰

Svim političkim i akademskim krugovima, prvenstveno u SAD bliska je ideja da takva Turska treba da bude uzor za sve zemlje islamskog svijeta.

„Bliski istok, shvaćen u širem smislu, s Iranom kao važnim regionalnim činiocem, bio je tokom poslednjih nekoliko godina oblast u kojoj je Turska najvidljivije demonstrirala svoju nameru da, u skladu s doktrinom „strategijske dubine“, diverzifikuje spoljnopolitički pristup. Istovremeno, s obzirom na geopolitički i geoekonomski značaj Bliskog istoka, tog poprišta najdinamičnijih i najdramatičnijih zbivanja krajem drugog i početkom trećeg milenijuma, izmenjeno tursko ponašanje na ovom području izazvalo je najviše reakcija i komentara, posebno na Zapadu, ali nikako samo na Zapadu. Naročita osetljivost ispoljena je u SAD-u, jer je u Vašingtonu Turska tradicionalno smatrana najvernijim saveznikom i najisturenijom pouzdanom državom prema

⁵⁰ Đorđević M. (2012), Intervju sa prof. dr Darkom Tanaskovićem, *Na Bliskom istoku je još sve otvoreno*, Nova srpska politička misao, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/na-bliskom-istoku-je-jos-sve-otvoreno.html> (pristupljeno 20.08.2014.)

islamskom svetu, a čiju je upotrebljivost bitno uvećala činjenica što je i sama gotovo stopostotno muslimanska, ali i ustavno sekularana i demokratska.⁵¹

Zvanična Ankara je stalno izgrađivala partnerstvo sa SAD-om, ali istovremeno vlada premijera Erdogana svojim političkim potezima je vraćala historijski sklad sa Bliskoistočnim i Srednjoistočnim muslimanskim okruženjem.

Dugo vremena osmansko carstvo nije bilo omiljeno među Arapima, ali nakon prepotencije i arogancije zapada, postepeno je prihvatano da je to jedina sila koja je dugo bila sposobna da se nosi sa nemuslimanskim silama.

S druge strane, moderna Turska ignorisala je područje Bliskog istoka, te je nakon drugog svjetskog rata uz SAD, zajedno sa Iranom i Izraelom usmjerila svoju politiku protiv prosovjetski orijentisanih arapskih država. Tek sedamdesetih godina, nakon naftnog šoka, počinje intenzivnija privredna saradnja. Nekada se među hroničarima zapaža i pokroviteljski nastup sadašnjih turskih zvaničnika, ali ipak ne spori se da je tokom posljednjih 10 godina Turska razvila razne odnose sa zemljama Bliskog istoka s ciljem da unaprijedi veze sa njihovim vladama i javnim mjenjem.

Turska je zapravo jedina zemlja koja je bila sposobna da promoviše odnose na dva fronta u arapskom svijetu. Ta politika angažmana isplatila se na više načina u procesu propagiranja Turske u regionu.

Arapski intelektualci, aktivisti i lideri mladih, različitih političkih orijentacija, u velikoj mjeri su se zainteresovali za ono što pojedini nazivaju turskim modelom. U arapskom svijetu u žiži je debata o tome kako je Turska uspjela da pomiri islam, demokratiju i ekonomski razvoj.

Iako je Turska politika angažovanja u arapskom svijetu preobrazila politiku Bliskog istoka, novi turski spoljnopolitički aktivizam je usredsređen najviše na Siriju, Iran i Irak.

7.3. Angažman Turske na novoj Bliskoistočnoj sceni

Turska politika angažovanja različitih vlada i grupa u arapskom svijetu preobrazila je politiku Bliskog istoka. Turski zvaničnici u različitim okolnostima su konstatovali da je promjena u arapskom svijetu neizbježna i da mora da odražava legitimne zahtjeve naroda za pravdu, slobodu

⁵¹ Tanasković D. (2010), *Neoosmanizam: doktrina i spoljnopolitička praksa*, Službeni glasnik: Službeni glasnik Republike Srpske, Beograd, str. 72 i 73

i prosperitet. Zagovarano je da promjena mora da nastupi bez primjene nasilja i treba da se zagaranjuje miran prelaz na pluralističku demokratiju.

Dok se arapsko proljeće odvija različitim brzinama u različitim zemljama, Turska i dalje apeluje na vlade arapskih zemalja da sprovedu ozbiljne reforme. Arapi zaslužuju slobodu, bezbjednost i prosperitet kao i svi drugi narodi, a Turska samo može profitirati od demokratskog pluralističkog i prosperitetnog arapskog svijeta.

„Arapsko proljeće je podstaklo nade da bi nove vlasti, izabrane na slobodnim opštim izborima mogle krenuti turskim putem, tim više što se sama Turska neposredno angažovala u ovim zbivanjima i preporučila se kao obrazac države, koja iako sa 99% muslimanskog stanovništva, uspeva da očuva, i ojača, svoj islamski identitet, sledi načelo sekularne odvojenosti vere i politike, neguje demokratske vrednosti i uspešno saraduje sa zapadom. Pri tome je svakako računala i s budućim nužno oslabljenim međunarodnim položajem svih država koje su prošle ili još uvek prolaze kroz oluju arapskog proleća.“⁵²

Većina arapskih zemalja (Tunis, Egipat, Katar i Jemen) je zdušno prihvatila angažman Turske na političkoj sceni Bliskog istoka. Međutim, tome se suprotstavila Saudijska Arabija pošto sa Turskom ne dijeli isti model državnog uređenja.

Iako se Turska nameće kao model u arapskom svijetu, postoje i struje među tamošnjim islamistima koje neće prihvatiti institucionalnost sekularne države, već će se zalagati za obnovu islamskih moralnih i političkih vrijednosti za koje one smatraju da su iznevjerene u muslimanskoj zajednici.

U vezi sa zbivanjima u Siriji, može se jasno definisati na koji način Turska jača pozicije u svim regionima koji su nekada pripadali osmanskome carstvu. Zbog oružanih sukoba na području Sirije, lideri opozicionog bloka intenzivirali su svoje političke aktivnosti s teritorije Turske, pri čemu je njihovo centralno mjesto okupljanja Istanbul, odakle se provodi politička i propagandna internacionalizacija sirijske krize.

Kako bi te aktivnosti imale poseban značaj, osnovana je organizacija Prijatelji Sirije, koja sprovodi intenzivnu propagandnu aktivnost protiv aktuelnog sirijskog režima. Sve ovo razobličava ulogu Turske, koja, osim pružanja vojne podrške sirijskim opozicionim snagama (kampovi za obuku, ubacivanje diverzantsko - terorističkih grupa, ilegalno slanje naoružanja itd.)

⁵² Dorđević M. (2012), Intervju sa prof. dr Darkom Tanaskovićem, *Na Bliskom istoku je još sve otvoreno*, Nova srpska politička misao, dostupno na: <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/na-bliskom-istoku-je-jos-sve-otvoreno.html> (pristupljeno 20.08.2014.)

direktno djeluje na Siriju i s političkih pozicija, neposrednim miješanjem u unutrašnje političke procese u Siriji.

Turska će se zalagati za demokratski arapski svijet, ali će se uvijek prvenstveno truditi da realizuje svoje interese. Demokratska era arapskom svijetu daje priliku da bude autor sopstvenog djelovanja. Ona će omogućiti Arapima da razviju novu paradigmu sa zapadom, a to je ono što simbolizuje Tursku.

Međutim, Turska neće prezati ni od razilaženja s planovima velikih sila, što se tokom poslednjih desetak godina u više navrata potvrdilo, posebno na Bliskom istoku. Turska može biti nečiji regionalni povjerenik, ali nikada bezuslovni poslušnik.

„Neoosmanizam isključuje poslušništvo, ali se ne odriče svrsishodnog taktiziranja i korisnih kompromisa s najmoćnijima.“⁵³

Regionalni rivalitet Saudijske Arabije i Turske je intenziviran nakon arapskog proljeća, jer je Turska svoj uticaj u arapskom svijetu zasnivala na podržavanju Muslimanske braće koji čine najorganizovaniju islamsku snagu arapskog svijeta, a koji su poslije sukoba zabranjeni u Egiptu i Saudijskoj Arabiji.

Turska je u svojoj politici isticala tvrdnju da su demokratija i islam kompatibilni, čime je u stvari podržavala konzervativne islamske pokrete. Koliko god u početku arapskog proljeća izgledalo da će se Turska nametnuti kao model arapskog proljeća, vremenom su u igru uvučeni i drugi igrači, prije svega Iran i Saudijska Arabija.

Turska je u saradnji sa svojim NATO saveznicima formirala opozicionu Sirijsku vojsku, a potom i Sirijsko nacionalno vijeće koji predvode „sirijsku revoluciju“ protiv Assadovog režima. Smatrajući da Assad ne može izdržati rat dugo, Turska se odmah stavila u red njegovih neprijatelja.

Politika i ekonomija su svugdje u svijetu, pa i na Bliskom Istoku neraskidivo povezane. Kako se ekonomija na ovim prostorima uglavnom svodi na proizvodnju nafte i plina i njihov izvoz izvan regiona, to ovi putevi i interesi vezani za njih diktiraju regionalne ambicije i formiranje novih

⁵³ Tanasković D. (2010), *Neoosmanizam: doktrina i spoljnopolička praksa*, Službeni glasnik: Službeni glasnik Republike Srpske, Beograd, str. 107

saveza. Turska u tom smislu modifikuje politiku koja se odnosi na bilateralne odnose sa Iranom i Irakom, a moraće mijenjati i politiku prema Siriji.

Projekat pod nazivom umjereni islamizam, koga su Turska i Katar promovisali, u Egiptu nije zaživio. Model umjerenog islamizma koji je promovisala AKP-a vlada, doveden je u pitanje i u samoj Turskoj, sa brutalnim policijskim obračunom sa demonstrantima na istanbulskom trgu i u parku Taksin i Gezi i sa korupcionaškim aferama.

8. POSLJEDICE I REZULTATI ARAPSKOG PROLJEĆA

8.1. Posljedice

Početni elan sa kojim su krenule demonstracije u Tunisu, njihovo rasplamsavanje u Egiptu, vojna intervencija u Libiji je u opadanju. Nažalost, krvoproliće u Siriji traje, ali više nema velikog interesa za demokratske promjene u arapskom svijetu kao što je bilo u početku protesta. Očekivanja koja su se ispoljila u zahtjevima demonstiranata za boljim društvenim i ekonomskim statusom nisu se ostvarila.

Ogromna humanitarna katastrofa i ovoliki broj poginulih u Siriji su van svih očekivanja. Uz stotine hiljada izbjeglica i poginulih, Bašar al Asad uspijeva ostati na vlasti. Već sada, može se vidjeti da nasilje preuzima ideju o demokratski pluralističkom društvu.

Novi politički akteri nisu donijeli potrebne promjene u svojim društvima. Pored pobjede stranaka sa islamskim obilježjem, nije došlo do socijalnih reformi koje su one zdušno zagovarale u svojim programima. Posebno je specifično da je u velikoj mjeri prisutan uticaj vojne hijerarhije, što je najočiglednije bilo u Egiptu gdje je uhapšen demokratski predsjednik Morsi, a kontrolu preuzeo vojni vrh. U stvari, može se reći da se osnovna raspodjela vlasti nije promijenila. Muslimansko bratstvo i vojska i dalje dijele vlast. Tu se u naznakama pojavljuje i treći faktor - urbana omladina iz srednje klase koja polako stiče sopstveni legitimitet i pokušava da se uključi u institucionalnu politiku.

U Egiptu izumire sekularizam, a sekularna politika ne može da proizvede kritičnu masu koja bi je učinila respektibilnom opozicijom u nekom doglednom periodu.

Očekivalo se da će se, nakon protesta, Bliski istok pretvoriti u uređeno demokratsko društvo, a dobili smo poluhaotično stanje, a ponegdje i potpuni kaos, koje je možda ponajbolje definisao ugledni analitičar Stratfora, Robert D.Kaplan, opisavši ga kao kvazianarhiju.

Iako monarhije i dalje ostaju na vlasti, dolazak demokratije, brži ili sporiji, je izvjestan.

Iako je u početku arapsko proljeće prognozirano kao revolucija jačine one koja se desila u zemljama bivšeg Sovjetskog bloka nakon rušenja Berlinskog zida, prognoza se nije ostvarila. Bez obzira što se u kratkoročnom periodu ne vide rezultati u demokratizaciji, već samo neredi, nestabilnost i krvav građanski rat, može se sa sigurnošću tvrditi da će ovi procesi imati dugoročne posljedice po budućnost regiona.

Među arapskim hroničarima osnovnim rezultatom arapskog proljeća smatra se nestanak straha od represivnih mjera autokratske arapske države.

Iako se situacija u Tunisu, u postrevolucionarnom periodu, ne može porediti sa situacijom u Egiptu u istom periodu, i tamo susrećemo vidljivo suprotstavljanje sekularne opozicije vladajućoj koaliciji sastavljenoj od islamističkih partija. Fleksibilnost sa kojom su tunižanski islamisti preuzeli političku scenu mnogo je veća od pragmatizma Muslimanske braće u Egiptu i donekle je garancija da neće doći do ponavljanja egipatskog scenarija.

Najnegativnija posljedica zahuktalog arapskog proljeća je krvavi građanski rat u Siriji. Stotine hiljada izgubljenih života i milioni izbjeglica su rezultat sukoba u Siriji. Političke borbe i sukobi u ovoj zemlji i dalje traju.

Da bi se shvatili sadašnji motivi ovakvih sukoba i ponašanja aktera u okviru istih potrebno je analizirati istorijske prilike u proteklom vijeku u ovom dijelu svijeta.

Nakon poraza Osmanlija, nakon četiri vijeka vladavine, novi kolonijalni vladari Velika Britanija i Francuska podijelili su područje arapskog svijeta i uspostavile novi sistem država rukovodeći se svojim interesima, a ne aspiracijama arapskog naroda. Ono što karakteriše arapsko proljeće je pobuna naroda protiv višedecenijskog postkolonijalnog perioda obilježenog totalitarnim režimom i pokušaj da se izgradi novi poredak, zasnovan na slobodno izraženoj narodnoj volji. Činjenica da se radi o islamskom svijetu sa vrijednostima zasnovanim na islamskoj tradiciji, ne isključuje univerzalne vrijednosti demokratije i ljudskih prava i sloboda.

Ova kretanja u arapskom svijetu pokrenuta su najviše za redefinisanjem njihovih autentičnih identiteta, ali taj cilj je poguban kad se radi o sektaštom identitetu. Taj scenario je sada prisutan u Siriji. Tu se odvijaju žestoki sukobi između sunitske i šiitske frakcije unutar islama. I na strani režima i na strani opozicije bore se različite ideološke i sektaške grupacije sa jednim ciljem: pozicija u budućoj vlasti nakon Asadovog svrgavanja. Na stranu Asadovog režima uključila se libanska šiitska milicija Hezbollah, koju respektuju zbog uspješnog odolijevanja izraelskoj vojsci.

Iako niko sa sigurnošću ne može tvrditi kakav će biti poredak na Bliskom istoku, izvjesno je da će islam, odnosno njegove sektaške varijante, postati glavni akteri u oblikovanju novog političkog miljea ovog regiona.

Interesantan fenomen u analizama arapskog proljeća su politički sistemi koji odolijevaju talasu demokratizacije. To odolijevanje je rezultat njihovog velikog bogatstva naftom i plinom, ali i njihove zaštićenosti od strane velikih sila. Bogate arapske monarhije na ovaj način pokušavaju dobiti na vremenu, onemogućavajući pobune, ali ima indicija da oni istovremeno velikodušno finansiraju neke od najekstremnijih islamskih grupacija, što ih, s druge strane, definiše kao autentične islamiste.

Kao primjer za ovu tvrdnju uzima se Saudijska Arabija, koja uz pomoć SAD-a pokušava marginalizovati pokret Muslimanska braća i u igru ubaciti salafističke pokrete. Saudijska Arabija je direktno usmjerena protiv turskog uticaja, jer oni ne žele umjerenu muslimansku demokratiju, a zamjeraju joj naklonost prema Muslimanskoj braći i Hamasu.

Ni Iran ne želi turski uticaj u Siriji i regionu, jer njenu politiku smatra nametanjem sunitske hegemonije na Bliskom istoku. On pruža podršku režimu u Damasku, jer podržava alavitsku struju čiji je Asad član. Iako je to ogranak šiitske sekte koja nema doktrinarnu bliskost sa šiitskom sektom koja je većinska u Iranu, Iran i dalje ima razlog za podršku koja je više politička i strateška nego religijska. Sirija je poprište na kome ratuju gotovo sve regionalne sile, bez naznake čiji uticaj će prevagnuti.

8.2. Iskušenja i izazovi arapskog proljeća

8.2.1. Političko sektaštvo

Promjene u arapskom svijetu sa limitirane i zaustavljene, prvenstveno zbog uticaja zapada i njihovih saveza sa Izraelom i zemljama Zaljeva. Zapad je uspio prodrijeti u revoluciju kako bi vratio pređašnji režim. „Političko sektaštvo će, prema poznatom istraživaču i misliocu dr Rafiqu Habibu, izazvati regionalni konflikt između Irana i Saudijske Arabije. Stoga vidimo jako širenje šiitskog uticaja u regionu.⁵⁴

Taj sektaški politički front je prodro i u sirijsku revoluciju i pretvorio je u sektaški građanski rat. Iran se jasno deklasirao protiv arapskog proljeća, jer je njega u svim pokretima interesovao šiitski identitet. Režim Bašara al Asada koji uživa podršku alavita je priključen šiitskoj skupini koja obuhvata Iran i libanonski pokret Hezbolah, a sirijski pobunjenici svrstani su u sunitski blok. Drugi raskol u Siriji je sekularističko - islamistički, jer jedna od pobunjeničkih skupina, Sirijska slobodna vojska, formalno ima sekularni status, dok je većina drugih skupina islamistička.

⁵⁴ *Ko stoji na putu arapskom proljeću* (2014), AKOS – Asocijacija za kulturu, obrazovanje i sport, dostupno na <http://www.akos.ba/u-fokusu/ko-stoji-na-putu-arapskom-proljeću> (pristupljeno 08.09.2014.)

8.2.2. Militantni ekstremizam

Drugi značajan izazov arapskom proljeću je militantni ekstremizam koji se nameće kao rješenje, jer se u arapskom proljeću nije promovisao ovaj vid borbe. Iz tog razloga, svaki neuspjeh arapskog proljeća je šansa za militantni ekstremizam da, kroz osnivanja arapske države, prisvoji dostignuća narodnog ustanka na štetu arapskog proljeća. Kako je ustanak napredovao, pogotovo u Siriji dolazilo je do radikalizacije. Veliki broj islamističkih aktivista izvučen je iz zatvora. Tako se pojačavaju veze i sa Al Kaidom, a i na strani režima Hezbolah se uključuje u radikalizaciju sirijske vojske.

„Kad je reč o tlu ekstremizma, on se može javiti posvuda, ali je ipak najsvojstveniji za sredine u kojima su na vlasti ili su dugo bili autoritarni režimi, kao i za sredine koje su u burnim promenama, u kojima se još nisu završili važni istorijski procesi poput modernizacije ili političke integracije. Takođe, ekstremizam je češći u revanšistički orijentisanim sredinama, kao i kulturno zaostalijim slojevima.“⁵⁵

8.2.3. Islamska država

I zapadni i islamski svijet je ustuknuo pred grupom nazvanom Islamska država koja u svojim postupcima ne preza ni od najokrutnijih zločina kako bi ovu tvorevinu proglasila i učinila trajnom geopolitičkom kategorijom. „Islamska država je novopečena, nelegalna i od sveta nepriznata teroristička državna tvorevina koja se rasprostrela na povećoj teritoriji Sirije i Iraka. Na čelu joj je samoproглаšeni kalif Abu Bakr el Bagdadi, novi harizmatski ekstremistički islamski lider kome svakog dana hrle brojne pristalice iz celog sveta, uključiv i oko hiljadu njih sa Balkana, da bi učestvovali u borbi za očuvanje i širenje Islamske države.“⁵⁶ Smatra se da njeni korijeni sežu još od 2003. godine, ali do jačanja dolazi nakon povlačenja američkih snaga iz Iraka, a dodatni impuls pružio joj je građanski rat u Siriji. Zauzimajući područja koja su bila pod kontrolom Slobodne sirijske vojske, ova teroristička organizacija se brzo transformisala u pravu vojsku koja osvaja teritorije i na njima uspostavlja vlast, sa izopačenim tumačenjem islamskog prava.

⁵⁵ Simeunović D. (2009), *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd, str.157

⁵⁶ Simeunović D. (2015), *ISIS protiv Isusa*, Internet Svedok, dostupno na: <http://www.svedok.rs/index.asp?show=96404> (pristupljeno:21.02.2015.)

Slika 5: Zastava Islamske države

Grupa je svoj projekat, tzv. islamski kalifat, zahvaljujući baratanju društvenim mrežama, pokušala predstaviti kao model idealne muslimanske države. Ipak, većina muslimana u svijetu je osudila metode ove grupe. Najveću podršku su dobili od zaljevskih zemalja, posebno od selefijskog islamskog pokreta, prvenstveno iz Saudijske Arabije.

U početku se ova grupa zvala „Islamska država Irak i Levant“, a zatim je promijenila naziv u „Islamska država“. Propagiraju da je riječ o istinskoj Islamskoj državi koja ne mari za međudržavne granice, predstavljajući se jedinim pravim predstavnicima islama u svijetu. „Teži stvaranju svetskog kalifata kao opšte muslimanske sunitske države u kojoj vlada šerijatsko pravo i izvorni fundamentalni principi na kojima je ustrojen Islam. Neprijatelje vidi u svim muslimanima – šiitima, hrišćanima i Jevrejima. Kao takva, ona je zapravo samo još jedan produkt antišiitske i naročito antiiranske fundamentalističke borbe iza koje stoji finansijska moć Saudijske Arabije.“⁵⁷ Ova tvorevina predstavlja prijetnju narodu Bliskog istoka, a u koliko se ne suzbije, postaće prijetnja i za Evropu i SAD. SAD su, iz tog razloga, formirale međunarodnu

⁵⁷ Simeunović D. (2015), *ISIS protiv Isusa*, Internet Svedok, dostupno na: <http://www.svedok.rs/index.asp?show=96404> (pristupljeno:21.02.2015.)

koaliciju sa više od 40 zemalja, kako bi se suprotstavili opasnostima koje dolaze od Islamske države. Ovoj koaliciji pridružila se i Srbija.

Prema Bošku Jakšiću, stručnjaku za Bliski istok i dugogodišnjem novinaru Politike, „svrstavanje Srbije u ovaj međunarodni front, u okvirima naših mogućnosti, mimo vojnog aganžmana, nesumnjivo je dobar potez. Pretnja Islamske države homogenizuje svet od Kine do Kanade. Suprotstavljanje džihadistima predstavlja danas tačku retkog okupljanja SAD i Rusije u danima ukrajinske krize. Preoblikuje Bliski istok i približava zaklete bliskoistočne neprijatelje kao što su sunitska Saudijska Arabija i šiitski Iran. Skida Bašara el Asada sa središta namere Zapada da ga skine sa vlasti. Imajući u vidu da je Islamska država, kao dugoročni cilj proglasila i širenje svog samoproklamovanog kalifata na Balkanu, razumljivo je da je i Srbija direktno zainteresovana da se suprostavi ovoj ideološki rigidnoj, dobro organizovanoj, ozbiljno naoružanoj i finansijski moćnoj organizaciji.“⁵⁸

„Thomas Friedman, novinar The New York Timesa, kojeg njegovi kritičari smatraju apologetom zapadnog neoimperijalizma u arapskom svijetu, nedavno je primijetio da se Bliski istok sve više prestrojava na dva isključiva političko - ideološka tabora. Prvi je ISIS, koji odražava tamnu stranu redukcionističkog militantnog selefizma, drugi je SISI, pod čim se ne misli samo na egipatskog diktatora Abdul Fataha al - Sisiya, već na paradigmu kontrarevolucionarnih snaga status quo na Bliskom istoku, koje on simbolizira, a koje su podržale državni udar koji je on izvršio, zaustavivši time širenje Arapskog proljeća i demokratizacije.“⁵⁹

U islamskom svijetu i do sada je bilo nasilja koje se može svesti na dva talasa. Prvi talas je bio 50-ih godina prošlog vijeka, koji je pokrenulo članstvo Muslimanske braće, a drugi 80-ih godina, kao posljedica ubistva egipatskog predsjednika El Sadata. U oba ova pokreta nasilje je ipak bilo ograničeno, a ISIL prednost daje nasilju u odnosu na teologiju i teoriju. Ova organizacija zahtijeva bespogovorno pokoravanje, a u suprotnom slijedi egzekucija. Prikazivanje pogubljenja uz kamere radi se sa ciljem da se izazove strah, kako bi on dalje doprinosio njihovoj moći i prestižu. Islamska država glorifikuje teror, a način na koji je ubijen jordanski pilot pokazuje svu njenu nehumanost i brutalnost. Ti postupci su suprotni istinskom islamu i koriste se za širenje straha. Međutim, to je korisna taktika na kratki rok, ali dugoročno pokazuje da su i muslimani žrtve terorizma i odvlači ih od ostvarenja sna o svom kalifatu. Da ovakve metode ne donose rezultate na duži rok, uvidjeli su i pripadnici Al Kaide i prekinuli su veze sa ISIL-om zbog

⁵⁸ Baković B. (2014), *I Srbija u borbi protiv Islamske države*, Politika online, dostupno na: (<http://www.politika.rs/rubrike/dogadjaji-dana/I-Srbija-u-ratu-protiv-Islamske-drzave.lt.html>) (pristupljeno: 25.09.2014.)

⁵⁹ *Grupa Islamska država „zasjenila“ i Al Kaidu* (2014), Al Jazeera Balkans, dostupno na: (<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/grupa-islamska-drzava-zasjenila-i-al-kaidu>) (pristupljeno: 18.09.2014.)

njihove pretjerane brutalnosti. „Oni se pridržavaju doktrine totalnog rata bez ikakvih ograničenja, posebno ne arbitraže ili kompromisa. ISIL sebe očigledno ne doživljava samo kao vojsku, već i kao vlast, državu.“⁶⁰

ISIL se može smatrati izdankom Al Kaide, ali se on odvaja od nje i nadmašuje je. Osnivač Islamske države je Abu Musab al Zarkavi koji je došao iz redova Al Kaide i koji je postigao velike rezultate u borbi protiv Amerikanaca i njihovih saveznika. I poslije njegovog ubistva, njegova Islamska država je ostala da živi kao ideja, a vođa Al Bagdadi osvaja teritorije, zadržava ih i na taj način širi svoju ideju. Prednost ISIS-a je i tome što je tehnološki sofisticiranija od Al Kaide i što počinje da sklapa i međunarodne dogovore. S obzirom da je ovo neuobičajena tvorevina, to za sada i nema pravog rješenja u borbi protiv Islamske države. Za to vrijeme, ova organizacija napreduje i ostvaruje svoje prijetnje.

8.3. Rezultati

8.3.1. Učinci demokratije u zemljama bogatim naftom

Kada se analiziraju rezultati arapskog proljeća i učinak demokratije, dolazi se do spoznaje da je u nekim zemljama opstao nedemokratski režim. U nekim zemljama održali su se samo skromni protesti, a opet imamo situaciju da su neki režimi podlegli pritisku masa, dok se drugi drže na vlasti uprkos širokom spektru protesta.

U raspravama o demokratizaciji, posebno o njenom trećem talasu, često se pojavljuje uzročno - posljedična analiza političkih implikacija u zemljama bogatim naftom. „Bogatstvo prirodnim resursima, u stvari, podstiče nedemokratsku vladavinu.“⁶¹

Zemlje bogate naftom su izuzetak u teorijama koje objašnjavaju vezu između demokratizacije i ekonomskog razvoja. U ovim zemljama susrećemo se sa apsurdom da visok nivo dohotka po stanovniku nije, neminovno, uslovio demokratizaciju.

⁶⁰ Jakšić B. (2015), *ISIL i taktika straha: Ubijaju ljude kao da piju vodu*, Al Jazeera Balkans, dostupno na:

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/isil-i-taktika-straha-ubijaju-ljude-ka-da-piju-vodu-1>

(pristupljeno:21.02.2015.)

⁶¹ Vladislavljević N. (2013), *Stabilni autoritarizam u arapskom proleću*, Sociološki pregled, Fakultet političkih nauka, vol. XLVII, br.4, str. 491.

„Države bogate naftom raspolažu ogromnim resursima kojima mogu dugoročno da „kupuju“ naklonost građana ili bar da umanje njihovo nezadovoljstvo nedemokratskom vladavinom.“⁶²

Osim toga, veliki prihodi od nafte omogućavaju finansiranje jakog represivnog aparata koji je, onda, u mogućnosti da se suprotstavi eventualnim protivnicima režima. Ispostavilo se da u zemljama bogatim naftom nije bilo većih protesta i zahtjeva, a ondje gdje je bilo jačih protesta (Alžir i Kuvajt) vlasti su ih brzo neutralisale. U Saudijskoj Arabiji, Kataru, Omanu i Ujedinjenim Arapskim Emiratom gotovo da nije bilo protesta. Izuzetak je Bahrein, gdje su demonstranti gotovo uspjeli za sruše režim, da nije bilo uključivanja sa strane. I u Libiji pobunjenici ne bi imali velike šanse da nije bilo međunarodne intervencije. S druge strane, nedemokratski režimi u Egiptu, Tunisu i Jemenu, zemljama koje ne počivaju na izvozu nafte, podlegli su pritiscima, dok u Siriji traje građanski rat. Pored toga što imaju visoke stope rasta i razvijenu infrastrukturu, ulaže se i u obrazovanje, ali uglavnom konzervativno, religijsko obrazovanje koje podržava vezu sa nedemokratskom vladavinom.

Ove zemlje imaju i veliki broj stranih radnika, ekonomskih migranata koji nemaju ni politički ni društveni status, te ne mogu biti dio jezgra koji bi pokrenuo proteste protiv nedemokratske vladavine. Koliki je međunarodni uticaj na političku stabilnost režima u zemljama bogatim naftom najbolje se vidjelo u intervenciji članica Savjeta za saradnju u Persijskom zalivu u korist nedemokratskog režima u Bahreinu. „Predstavnici SAD ne samo da retko pokreću pitanje demokratizacije režima zasnovanih na naftnom bogatstvu – iako to redovno čine kada je reč o drugim nedemokratskim režimima – već im pružaju značajnu diplomatsku, ekonomsku i vojnu pomoć.“⁶³

8.3.2. Različiti ishodi u monarhijama i republikama

Ishodi arapskog proljeća u zemljama zahvaćenim protestima nisu svugdje isti. Neki režimi su ipak, i pored pritisaka, uspjeli da se održe. U Maroku i Jordanu su bili vrlo intenzivni protesti, ali, uz određene ustupke, režim je opstao. Riječ je o monarhijama, koje kao i drugi monarhijski režimi (Saudijska Arabija, Oman, Kuvajt, Katar, Bahrein i UAE) predstavljaju mješavinu

⁶² Vladislavljević N. (2013), *Stabilni autoritarizam u arapskom proleću*, Sociološki pregled, Fakultet političkih nauka, vol. XLVII, br.4, str. 493..

⁶³ Isto, str. 502.

modernih i tradicionalnih obilježja, i one su proizvod britanske imperijalne politike. U ovim državama vladari insistiraju na vezama sa lokalnim vjerskim vlastima i pozivaju se na jedinstvo političke i vjerske vlasti, što im je znatno i pomoglo u zaustavljanju protesta, jer se propagira da su takvi protesti protivni islamu. Saudijska Arabija je odan saveznik SAD-a, u kojoj nijednoj instituciji nije dozvoljeno da naruši plemensku vladavinu i ona se protivi svakoj masovnoj revoluciji.

Pored toga što većinu arapskih režima odlikuje patrimonijalizam, za arapske monarhije je karakteristično da imaju više obilježja autoritarnih nego sultanističkih režima. Monarsi više insistiraju na profilisanju porodične vlasti i akcenat je na tradicionalizmu i očuvanju islamskih vrijednosti, a sultanistički vladari preferiraju da izgrade kult ličnosti i često im je država instrument kojim vladaju. Fleksibilnost monarhija se potvrdila u Jordanu i Maroku, koji su uspjeli da iskontrolišu krizu, a u ostalim monarhijama i nije došlo do velike krize jer su puni fondovi uspjeli da kupe mir i lojalnost građana. Za sada!

Republike su potpuno drugačije prošle u arapskom proljeću. Sredinom prošlog vijeka ojačali su sekularni nacionalni pokreti što je rezultiralo uspostavljanjem nezavisnih država uz smanjenje prethodnih porodičnih i vjerskih struktura moći. Država je nekoliko decenija jačala, ali vremenom, pod pritiskom regionalnih političkih i ekonomskih trendova, ovaj režim je počeo da poprima elemente lične vladavine, uz oslanjanje na represivni aparat. Kako je država slabila, represija napredovala, a narod siromašio, uz izraženu korupciju, bilo je neminovno da se građani organizuju i potraže neka druga rješenja.

Demonstranti u Tunisu, Egiptu i Jemenu, i pobunjenici u Libiji i Siriji zahtijevali su prvenstveno odlazak sa vlasti autokrata koji su držali vlast decenijama, gdje su svi javni poslovi privatizovani, a porodice vladara su stekle ogromno bogatstvo. Najneograničeniju vlast je imao Gadafi, bez političkih stranaka. U Egiptu i Tunisu autoritarni režimi su se oslanjali na vladajuće stranke i vojni vrh. Vremenom su i Mubarak i Ben Ali slabili vladajuće stranke i ostvarili ličnu vladavinu sa dinastijskim namjerama. Vojska je imala visok nivo profesionalizma. Ta autonomija vojske je dovela do toga da su režimi i pali bez velike upotrebe nasilja. Generali su promijenili stranu i zaštitili svoje interese. U Libiji i Jemenu došlo je do podjele u vojsci, jer je jedan dio ostao lojalan režimu, a drugi su podržali pobunjenike. U Siriji, režim je uspio održati kontrolu nad represivnim aparatom i u građanskom ratu zbog sektaške ideologije, pošto ključne položaje u ovom sektoru drže pripadnici alavitske manjine iz koje je vladar.

Svi navedeni argumenti potvrđuju da autoritarni režimi podržavaju političku stabilnost mnogo više nego sultanistički i da je to objašnjenje za odsustvo masovnih protesta u nekim državama. Alžir se navodi kao izuzetak među republikama gdje su protesti uspjeli relativno brzo da se

neutrališu. Iako je republika, radi se o autoritarnom, a ne sultanističkom režimu, gdje je stabilnost vlasti rezultat posebnih historijskih događaja u proteklim decenijama. Vladajuća stranka i vojska su izrasli iz jakog antikolonijalnog pokreta i suprotstavljanja širokom islamističkom pokretu devedesetih godina prošlog vijeka. Nije uspostavljena lična vladavina kao u ostalim arapskim republikama i zato nije bilo potrebe za stvaranjem širokih antirežimskih koalicija.

8.4.Ekonomske posljedice

Politička nestabilnost, nastala poslije revolucije, ostavlja teške posljedice na ekonomiju zemalja, aktera ovih događaja. Čak bi se moglo reći da je ekonomija ovih zemalja u lošijem stanju nego što je bila prije početka sukoba. Nezaposlenost, koja je bila glavni problem, nije smanjena, sve zemlje su se suočile sa niskim BDP-om, velikom nezaposlenošću, malim izvozom i odlivom kapitala. Tunis i Egipat su bili prepoznatljivi po turizmu, a sada je znatno smanjen priliv i u turističkom sektoru.

Glavna posljedica za Libiju je velika zavisnost od izvoza nafte, a proizvodnja je znatno umanjena zbog demonstracija i logističkih problema.

Kao glavni razlog urušavanja ekonomije, analitičari navode i neiskustvo vlada sastavljenih od islamističkih partija koje nisu imale nikakvog iskustva sa upravljanjem državom, posebno na ekonomskom planu. Dosta vremena je tu već izgubljeno. Veliki udarac za državni budžet su i subvencije osnovnih životnih namirnica. To je posebno izraženo u Egiptu gdje se polovina državnog budžeta troši na ovu vrstu subvencija.

„U studiji britanske banke HSBC, objavljenoj u oktobru 2013. godine, navodi se da je „arapsko proleće“ u protekle tri godine koštalo 590 milijardi evra. Prema istom izvoru, krajem 2014. bruto društveni proizvod sedam ekonomski najpogođenijih zemalja u kojima se odigralo „arapsko proleće“ - Egiptu, Tunisu, Libiji, Siriji, Jordanu, Libanu i Bahreinu, biće 35 odsto niži nego pre izbivanja narodnih protesta 2011. godine.“⁶⁴

⁶⁴ *Ekonomske posledice „arapskog proleća“* (2013), Blic online, dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/429995/Ekonomske-posledice-arapskog-proleca> (pristupljeno 15.09.2014.)

8.5. Preraspodjela moći

8.5.1. Povratak Rusije na političku scenu Bliskog istoka

Na Bliskom istoku su potpuno nove realnosti, s kojima treba dugoročno računati. Na bliskoistočnu scenu vratili su se Rusi sa svojim političkim, bezbjednosnim i geoenergetskim planovima i interesima.

„Rusija je početak bliskoistočnih potresa s proleća 2011. dočekala u dilemi. Arapsko proleće povisilo je cenu nafte, što je pomoglo ekonomiji, ali Kremlj je s dosta nelagode pratio obaranje autoritarnih i korumpiranih lidera i izlazak na scenu „političkog islama“ ,od koga Rusi zaziru zbog Kavkaza. I dok je Zapad po domino efektu gubio svoje saveznike, Moskva je uspela da sačuva pozicije u Siriji, jedinoj zemlji Bliskog istoka koju je nasledila iz sovjetskih vremena, gde je i vojno prisutna. Nema sumnje da pomalo neuobičajeno zahlađenje odnosa SAD i nekih tradicionalnih saveznika - Saudijske Arabije i Egipta pomaže Moskvi da obnovi uticaj koji je SSSR imao sredinom prošlog veka - kada se arapski nacionalizam okrenuo socijalizmu - a pogubio ga od vremena rušenja Berlinskog zida.“⁶⁵

8.5.2. Pojava novih saveza nakon arapskog proljeća

Saudijska Arabija se smatra glavnim izvorom terorističkog zla na Bliskom Istoku, posebno nakon američkog odustajanja od napada na Damask, i naznake otvaranja prema Iranu i zamjenom vojne opcije sa diplomatskom. Ovakav stav SAD-a približio je Izrael i Saudijsku Arabiju i učvrstio Saudijske u namjeri da i militantnim ekstremizmom sruše režim u Siriji .

Državni udar u Egiptu je pogubno djelovao na tursku spoljnu politiku jer ona postaje sve izolovanija. Ispostavilo se da je pogrešan potez bio zasnivanje spoljne politike na internacionalizmu Muslimanske braće i njihovim uplivom u svim državama. U početku se smatralo da će turski AKP model biti dobar primjer za implementaciju u arapskom svijetu, ali zbog svoje podrške Hamasu i antagonističkog odnosa prema Izraelu, SAD su marginalizovale uticaj njihove politike na Bliskom istoku.

⁶⁵ *Ekonomске posledice „arapskog proleća“* (2013), Blic online, dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/429995/Ekonomske-posledice-arapskog-proleca> (pristupljeno: 15.09.2014.)

Egipat i druge arapske zemlje, pogotovo zalivske monarhije kao što su Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati, našli su se neočekivano u savezništvu sa Izraelom da bi se usprotivili Iranu. Kako je to sila poznata po finansiranju Hamasa, animozitet Kaira prema palestinskoj skupini je potpuno neočekivan obrt u Egiptu.

Saudijska Arabija u mnogim zemljama je podržala arapsko proljeće, a unutar svojih granica nije dozvolila proteste. U Bahrein su poslali vojsku, uz pomoć SAD i stručnjak za Bliski istok Kevin Barret taj savez naziva „američko – saudijsko - cionističkom osovinom zla“.

Prema analitičarima, Saudijska Arabija se pokazala u pravom svjetlu nakon što je potpisan Memorandum o razumijevanju i zajedničkim pitanjima sigurnosti između UAE i Irana. Postalo je jasno da prijetnja arapskom svijetu nisu Iran i Sirija, nego saudijski vjerski fundamentalisti. U islamskom svijetu postaje jasnije da i same saudijske vlasti proizvode sektaške podjele među muslimanima, kako bi se time okoristile SAD i Izrael, a da i same imaju privilegije od toga. Proizvodnja ratova je način da se održi u životu američko - saudijska politika. Nakon svrgavanja diktatora u Tunisu i Egiptu, došlo se do spoznaja da nije samo dovoljan Vašington za zaštitu, već da treba imati dobre odnose na više strane, pa je to rukovodilo UAE da počnu sarađivati sa Iranom kako bi sebe poštedili sirijskog scenarija.

Na sceni je jačanje iranskog uticaja na Bliskom istoku koji je dobio na svom položaju nakon američkog povlačenja iz Iraka, a pogotovo nakon stavljanja na stranu Asadovog režima. Značaj Irana na geopolitičkoj sceni kao glavnog nosioca otpora izraelskoj i američkoj hegemoniji na Bliskom istoku, arapske zemlje doživljavaju na različite načine. Smatraju ga kao širenje šiitskog mezheba (pravne škole islama) na tradicionalna sunitska područja.

8.6.Izrael

Na duži rok, proces nazvan „arapsko proljeće“ pogoršaće stratešku poziciju Izraela. Dok je Mubarakov režim predstavljao značajan izvor sigurnosti za jevrejsku državu, održavajući mirovni sporazum iz 1979. godine i štiteći američke interese u regionu, stav Mohameda Morsija je izražajna mržnja prema jevrejskoj zajednici, a ideologija njegova i Muslimanske braće je poricanje prava na postojanje ove države.

Pored toga što islamističke partije otvaraju prostor za radikalne pokrete u Izraelu, opterećuje ih i zabrinutost da li će novi režim u Egiptu moći da nastavi snabdjevanje prirodnim gasom, s obzirom da ekstremisti stalno sabotiraju zajednički gasovod. „Od ukupnog izraelskog

snabdevanja gasom, gotovo 40 odsto dolazi iz egipatsko - izraelskog gasovoda, i on predstavlja ključni interes nacionalne bezbednosti Izraela. Drugo, Izrael brine i to da li će Kairo biti u stanju da pruži otpor domaćem pritisku javnosti i zadrži blokadu Gaze.⁶⁶

SAD su, još od rata 1967. godine razvijale strategiju bezrezervne podrške Izraelu. Sadašnja američka politika se distancira od te strategije, a i veliki uticaj muslimanske dijasporu u zemljama EU dovodi do ideološke odbojnosti prema državi koja se zasniva na etničko - vjerskom principu. Izrael tako postaje sve izolovaniji na diplomatskom planu.

I demografski trendovi slabe izraelski položaj, jer postoji mogućnost da broj iseljenih iz predačke zemlje bude veći nego broj useljenika, a to bilo pogubno i označilo bi kraj jevrejske većine u Izraelu, što bi bilo neprihvatljivo. Naime, Palestinci ne odustaju od prava na povratak potomaka od 700000 prognanika iz 1948. godine.

„Izrael još uživa neospornu vojnu nadmoć, ali njegova strateška pozicija je ugrožena procesima „arapskog proljeća“ i geopolitičkim realnostima teritorije i demografije. Čak i kad bi se konstituisala palestinska država, a dogovor o njenom osnivanju bio ovekovečen mirovnim sporazumom, pitanje je da li prirodni resursi teritorije između Jordana i Mediterana - pre svega voda, pružaju održivu osnovu za njihov trajni opstanak. Racionalno rešenje bi nametalo arapsko – izraelski odnos simbioze u igri pozitivnog zbira, ali on ne dolazi u obzir između dve populacije čija je uzajamna netrpeljivost uslovljena istorijom, verom, kulturom i duboko ukorenjenim negativnim stereotipima.“⁶⁷

⁶⁶ Ejodus F. (2011), Intervju sa Sigurdom Nojbauerom, Balkanski centar za Bliski istok, dostupno na: http://old.balkanskicentrazabliskiiistok.com/?en_intervju-sa-sigurdom-nojbauerom,117 (pristupljeno 10.09.2014.)

⁶⁷ Trifković S. (2013), *Neizvesna budućnost Izraela*, Geopolitika, dostupno na: <http://www.geopolitika.rs/index.php/sr/analiza/517-dr-srdja-trifkovic-neizvesna-buducnost-izraela> (pristupljeno:20.09.2014.)

8.7. Posljedice po hrišćanske zajednice

„Četrnaest vekova islama maltene je iskorenilo hrišćanske zajednice iz zemalja gde je Hristova vera nastala i vekovima cvetala - iz Palestine, Male Azije, Sirije, Mesopotamije, Egipta... Gašenje ostataka hrišćanstva na Bliskom istoku, koje je u toku, praćeno je savršenom ravnodušnošću posthrišćanskog Zapada.“⁶⁸

Najdrastičniji primjer nebrige Zapada je odnos prema hrišćanima u Siriji. Sirija je primjer zemlje gdje hrišćani žive ravnopravno sa svojim muslimanskim susjedima. Smatra se najvećom hrišćanskom zajednicom u regiji sa oko 2,5 miliona pripadnika. Asadov sekularni basistički režim obezbjedio je relativno bezbjedan život i vjerske slobode hrišćanima. Ukoliko bi se desilo da se Amerika pokaže uspješnom u svrgavanju Asadovog režima, rezultat će biti islamska država, zasnovana na šerijatskom pravu, što bi bilo pogubno za hrišćane, jer bi u tom slučaju oni apsloutno bili građani drugog reda. Čak se prema mišljenju i nekih američkih političkih analitačara (Džejs Džatras) radi o projektu „iskorenjivanja Hristovih sledbenika iz oblasti Njegovog rođenja i prvih propovedi.“⁶⁹

Važno je istaći da je hrišćanstvo u Siriji staro dva milenijuma. U prvom vijeku antički Damask je primio hrišćansku vjeru kroz propovjed Svetog apostola Petra, a u sedmom vijeku arapsko osvajanje Sirije donijelo je islam u ovu drevnu hrišćansku zemlju. Iako je nakon toga to većinska religija u Siriji, i hrišćanstvo je ostalo sveprisutno.

Sirijska vlast garantuje slobodu vjeroispovjesti i to je razlog što su hrišćanske crkve podržale Bašara el Asada.

Užas građanskog rata koji trpe svi stanovnici Sirije, a posebno napadi na hrišćane (čak i kidnapovanje episkopa) doveli su do izbjegličkog talasa koji je odveo 625000 hrišćana u izbjeglištvo.

U Egiptu opada broj hrićanskih Kopta, a položaj im se rapidno pogoršava nakon 2011. godine. Iako su već bili suočeni sa diskriminacijom za vrijeme Mubarakovog sekularnog režima, pod islamistima položaj im se rapidno pogoršava. Već početkom 2011. godine, za vrijeme liturgije ispred koptske katedrale u Aleksandriji desio se incident sa bombom, kada je ubijeno 25 hrišćana, a 100 njih je ranjeno.

⁶⁸ Trifković S. (2013), *Hrišćani na Bliskom istoku ili zajednice koje nestaju*, Svetosavlje, dostupno na: http://www.svetosavlje.org/biblioteka/Izazovi/Lat_Trifkovic_ZajedniceKojeNestaju.htm (pristupljeno 30.08.2014.)

⁶⁹ Isto

Sve ovo ukazuje da postoji direktna korelacija između američke politike i hrišćanskog egzodusa. I na primjeru Iraka, nakon oslobođenja od politike Sadama Huseina, došlo je do katastrofe za dva miliona iračkih hrišćana. Mnogi su odbjegli u Siriju i sada su ponovo pod lavinom prijetnji.

Napad militantnih islamista na sirijsko naselje Malula (drevno hrišćansko naselje pod zaštitom Uneska) usporio je SAD u želji da svrgnu Asada. Sirijska vojska i hrišćani uspjeli su potisnuti islamiste i osigurati Malulu nakon desetodnevnih sukoba u septembru 2013. godine.

„Hrišćani Sirije nalaze se u velikoj opasnosti. Garancija njihove bezbednosti nisu Sjedinjene Američke Države već sadašnja vlast u Siriji na čijem je čelu Bašar el Asad. Gde god su Sjedinjene Američke Države u neprincipijelnoj koaliciji s militantnim islamistima pomogli svrgavanje sekularnih arapskih vlasti, žrtve su bili hrišćani.“⁷⁰

⁷⁰ Raković A. (2013), *Hrišćani Sirije u borbi za opstanak*, Pravoslavlje, dostupno na: <http://pravoslavlje.spc.rs/broj/1118/tekst/hriscani-sirije-u-borbi-za-opstanak/print/lat> (pristupljeno 15.09.2014.)

ZAKLJUČAK

Događaji koji su počeli masovnim protestima u Tunisu, zahuktavanjem u Egiptu, vojnom intervencijom u Libiji i žestokim krvoprolićem u Siriji koje i danas traje, mediji su označili kao „Arapsko proljeće“. Intenzitet, tok i ishod protesta se značajno razlikuju.

Zapadnjačke pretpostavke o Bliskom istoku bile su da su Arapi nesposobni shvatiti demokratiju i da je autoritarna vlast najbolja za regiju. Treći talas demokratizacije, koji je zadnje dvije decenije prošlog vijeka zahvatio mnoge dijelove svijeta, zaobišao je bliskoistočni region, pa je on ostao utočištem autokratske politike. Mnogi su razlog odupiranja arapskih zemalja globalnom trendu demokratske tranzicije tražili u inkompatibilnosti islama sa vrijednostima demokratije. Povećana važnost islama očitovala se i u trendu povratka širokih narodnih masa islamskim normama i navikama ponašanja.

Arapsko društvo se suočavalo sa nedostatkom demokratske tradicije, ali ispostavilo se da to nije u korelaciji sa islamskom kulturom već sa pojedinačnim državnim tvorevinama, institucionalnim nasljeđem i autokratijom.

I ekonomski i međunarodni i kulturni faktori su svakako bili uzrokom političkih promjena, ali je demokratizacija kao politički cilj imala odlučujuću ulogu u usmjeravanju promjena.

Rušenjem autokratskih režima već su stvoreni uslovi za demokratizaciju. Nema sumnje da je početni elan opao i da mnogi hroničari na arapsko proljeće gledaju kao na projekat u zastoju. Ipak, nesporno je da ima rezultata i da je Tunis obećavajući primjer gdje se vide učinci demokratije, jer je Tunis izvan širih geopolitičkih, sektaških i ideoloških sukoba.

Na bliskoistočnoj sceni pojavio se kratkotrajni optimizam da bi 2011. godina za taj region značila isto što i 1989. godina za Istočnu Evropu.

Početni rezultati u slamanju režima bili su početni uslov za demokratizaciju. Ključne pretpostavke koje su nedostajale arapskom proljeću su odsustvo demokratske tradicije, razvijeno građansko društvo i dobro organizovana opozicija. Ipak, pokazalo se da je demokratija univerzalna vrijednost i da bez obzira na vjersku, kulturnu i političku tradiciju nema izuzetaka kao što se to smatralo za arapsko društvo.

Iako su stranke sa islamskim obilježjem odnijele izborne pobjede, novi politički akteri nisu donijeli socijalne reforme i rješavanje socioekonomskih problema, prisutnih već dugo u ovom regionu. Uvijek prisutan uticaj vojne hijerarhije je doveo u pitanje cjelokupan proces demokratizacije i to je jedan od razloga zastoja.

Arapsko proljeće je fenomen koji će, bez obzira na nered, nestabilnost i krvav građanski rat, na duže staze imati dalekosežne posljedice po budućnost regiona. Donijelo je nestanak straha arapskih naroda od represivnih aparata autokratske arapske države. Nepobitna je činjenica da su bliskoistočne političke institucije evoluirale, i da je demokratija, makar na islamski način, postala dio političkog razmišljanja i političkog diskursa. Međutim, nije došlo do liberalne, demokratske transformacije Bliskog istoka po uzoru na promjene u Istočnoj Evropi.

Arapsko proljeće srelo se sa ograničenjima i iskušenjima u svom djelovanju, a osnovni su uticaj zapada, pojava militantnog islamizma i sektaški sukobi.

Britanski državnik, Harold Makmilan je upozoravao da politiku, ipak, određuju događaji, a ne veliki i ambiciozni planovi, jer događaji na terenu prestižu planove i nameću svoja pravila. Libija i Egipat su relativno brzo srušeni, a situacija u Siriji je potpuno izmakla kontroli, načinivši je najvećom svjetskom humanitarnom katastrofom.

Na sceni su se pojavili novi savezi, nezamislivi do prije jedne decenije. Osnažena Rusija je ponovo na Levantu a posmatranje nje, SAD, Kine i cijele Evropske unije je u smislu geopolitičkog ispitivanja terena u kojem se mijenjaju odnosi između njih, zavisno od toka događaja i očekivanja konačnog ishoda.

Ovi događaji su iznjedrili i žestoko rivalstvo Saudijske Arabije i Turske u načinu interpretacije islama i dugoročnog uređenja društva. Za sada, u hladnom ratu za naklonost muslimana Saudijska Arabija dobija bitku, ali pošto se radi o dugoročnom procesu, konačni ishod je neizvjestan.

Iako je arapsko proljeće izgubilo svoj prvobitni elan, to je ipak proces koji će zahtijevati svoje zaključenje i konkretan ishod.

LITERATURA

Janković, Slobodan (2007), *Sukobi na Bliskom istoku – osnovna obeležja*, Međunarodni problemi, vol. LIX, br. 2 – 3, Beograd

Jevtić, Mirosljub (2009), *Politikologija religije*, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd

Khan, Adnan (2012), *Arapsko proljeće*, Dobra knjiga, Sarajevo

Lakić, Nikola (2013), *Tumačenja o odnosu islama i demokratije: dometi arapskog proljeća*, Godišnjak Fakulteta političkih nauka, vol. 7, br. 9, Beograd

Matić, Darinka; **Bilandžić**, Mirko (2010), *Politički islam i mogućnost demokratizacije arapskog svijeta: Slučaj Egipta*, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, vol. 13, br. 26, Zagreb

Nešić, Mirjana (2012), *Islam i moderna država*, Zadužbina Andrejević, Beograd

Simeunović, Dragan (2009), *Terorizam*, Pravni fakultet, Beograd

Stepan, Alfred; **Linz**, Juan (2013), *Democratization theory and the Arab spring*, Journal of Democracy, vol. 24, br. 2, National Endowment for Democracy and The Johns Hopkins University Press

Tanasković, Darko (2010), *Neoosmanizam: doktrina i spoljopolitička praksa*, Službeni glasnik: Službeni glasnik Republike Srpske, Beograd

Vladislavljević, Nebojša (2013), *Stabilni autoritarizam u arapskom proleću*, Sociološki pregled, vol. XLVII, br. 4, Fakultet političkih nauka, Beograd

Žilović, Marko (2013), *Narod hoće da sruši režim: Različite sudbine severnoafričkih režima tokom arapskih previranja*, Političke perspektive, br. 2, Fakultet političkih nauka, Beograd

Way, Lucan (2011), *Comparing the Arab revolts*, Journal of Democracy, vol. 22, br. 4, National Endowment for Democracy and The Johns Hopkins University Press

Internet izvori

Anderson, Lisa (2011), *Demystifying the Arab Spring*, Foreign Affairs

Ben Abdallah El-Alaoui, Hicham (2014), *Arapske revolucije još nisu gotove*, Le Monde diplomatique, hrvatsko izdanje

- Baković**, Biljana (2014), *I Srbija u borbi protiv Islamske države*, Politika online
- Ćirović**, Danijela (2011), *Uzroci arapskog ustanka: Amerika pokorava neposlušne režime*, Balkan magazin
- Dimitrijević**, Andrej (2012), Intervju sa prof. dr Draganom Simeunovićem, *Arapsko proleće paravan za islamski ekstremizam*, Internet Svedok
- Đorđević**, Mladen (2012), Intervju sa prof. dr Darkom Tanaskovićem, *Na Bliskom Istoku je još sve otvoreno*, Nova srpska politička misao
- Ejdus**, Filip (2011), Intervju sa Sigurdom Nojbauerom, Balkanski centar za Bliski istok
- Ekonomске posledice „arapskog proleća“* (2013), Blic online
- Facebook i arapska revolucija: Kako je društvena mreža pokrenula promjene* (2011), Nacional dnevno online izdanje
- Grupa Islamska država „zasjenila“ i Al Kaidu* (2014), Al Jazeera Balkans
- Jakšić**, Boško (2011), *Twitter revolucija*, Politika online
- Jakšić**, Boško (2012), *Biser obliven krvlju*, Politika online
- Jakšić**, Boško (2012), *Sukobi u Libiji odlažu izbore*, Politika online
- Jakšić**, Boško (2013), *Islamsko lice arapskog proleća*, Politika online
- Jakšić**, Boško (2015), *ISIL i taktika straha: Ubijaju ljude kao da piju vodu*, Al Jazeera Balkans
- Jevtić**, Vladimir (2014), *Libija i Sirija – dve zemlje, dve sudbine*, Nova srpska politička misao
- Ko stoji na putu arapskom proleću* (2014), AKOS – Asocijacija za kulturu, obrazovanje i sport
- Ljepojević**, Siniša (2012), *Kuda vodi „Arapsko proleće“*, Fond Slobodan Jovanović
- Ljepojević**, Siniša (2013), *Zašto je pao Morsi ili jesen „arapskog proleća“*, Fond Strateške Kulture
- Parezanović**, Marko (2012), *Sirija i „arapsko proleće“*, Nova srpska politička misao
- Pažur**, Tin (2013), *Sirija – nova stanica arapskog proljeća ili okidač za treći svjetski rat*, Dišpet
- Raković**, Aleksandar (2013), *Hrišćani Sirije u borbi za opstanak*, Pravoslavlje
- Revolucija donijela samo nove podjele* (2014), Al Jazeera Balkans
- Simeunović**, Dragan (2015), *ISIS protiv Isusa*, Internet Svedok

Talović, Violeta (2013), *Jesen arapskog proleća*, Večernje novosti online

Teokarević, Jovan (2011), *Arapske šarene revolucije*, Politika online

Trifković, Srđa (2013), *Hrišćani na Bliskom istoku ili zajednice koje nestaju*, Svetosavlje

Trifković, Srđa (2013), *Neizvesna budućnost Izraela*, Geopolitika

BIOGRAFIJA

Rođen sam u Trebinju 29.05.1989. godine, gdje sam završio osnovnu i srednju školu. Diplomirao sam na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2013. godine na smjeru politikologija, sa prosječnom ocjenom 8,42. Iste godine sam upisao master studije Terorizam, organizovani kriminal i bezbednost. Trenutno odrađujem pripravnički staž u Gradskoj upravi Grada Trebinja.